

Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II
Кафедра філології

Реєстраційний № _____

Магістерська робота
СПРИЙНЯТТЯ ТВОРІВ ЯНОЩА ХАЯ

Густі Олександра Василівна

Студентка II-го курсу

Освітня програма: 035 Філологія «Мова і література угорська»

Ступінь вищої освіти: магістр

Тема затверджена Вченою радою ЗУІ

Протокол № 7 /27 жовтня 2020 року

Науковий керівник:

Пенцкофер Іван Іванович,
кандидат наук, доцент

Завідувач кафедри філології:

Берегсасі Аніко Ференцівна
доктор габілітований, доцент, професор

Робота захищена на оцінку _____, «___» _____ 202_ року

Протокол № _____ / 202_

Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II

Кафедра філології

Магістерська робота
СПРИЙНЯТТЯ ТВОРІВ ЯНОЩА ХАЯ

Ступінь вищої освіти: магістр

Виконала: студентка II-го курсу

Освітня програма: 035 Філологія «Мова і література угорська»

Густі Олександра Василівна

Науковий керівник: Пенцкофер Іван Іванович,
кандидат наук, доцент

Рецензент: Чордаш Василь Васильович,
викладач

Берегове
2021

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola

Filológia Tanszék

HÁY JÁNOS MŰVEINEK BEFOGADÁSTÖRTÉNETE

Magiszteri dolgozat

Képzési szint: mesterképzés

Készítette: Huszti Alexandra

II. évfolyamos hallgató

Képzési program: 035 Filológia «Magyar nyelv és irodalom»

Témavezető: Dr. Penckófer János,

kandidátus, docens

Recenzens: Csordás László, tanársegéd

tanársegéd

ЗМІСТ

I. ВСТУП	6
I.1. Мета та предмет роботи.....	6
I.2. Список літературних джерел.....	7
II. ЦІЛІСНЕ СПРИЙНЯТТЯ ПРОЗОВИХ ТВОРІВ ЯНОША ХАЯ.....	9
II.1. Джігерділен, тобто початок признання митця як прозаїка	10
II.1.1. Початкове визнання та сприйняття твору у 90-х роках.....	10
II.1.2. Роль твору Джігерділен у пізніших роках.	19
II.1.3. Висновки	23
III. СПРИЙНЯТТЯ ЛРИЧНОЇ ТВОРЧОСТІ ЯНОША ХАЯ.....	25
III.1. Сприйняття збірки „Kotródom el”	27
III.2. Історичне сприйняття Яноша Хая через збірку „Meleg kilincs”	30
IV. СПРИЙНЯТТЯ ДРАМАТИЧНИХ ТВОРІВ ЯНОША ХАЯ	36
IV.1. Перший період драматичності Хая. Рецепція твору „Gézagyerek”	41
IV.1.1. Сприйняття драми перед появою збірки „Gézagyerek”	41
IV.1.2. Сприйняття драми після появи збірки „Gézagyerek”	46
IV.2. Другий період драматичності Хая. Рецепція твору „Házasságon	
innen és túl”	53
IV.2.1. Рецепція збірки новели „Házasságon innen és túl”	53
IV.2.2. Рецепція драми „Házasságon innen, házasságon túl”	57
IV.2.3. Порівняння жанрових форм та їхнє досконале сприйняття	
у творі „Házasságon innen és túl”	61
ВИСНОВКИ.....	63
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	64
РЕЗЮМЕ	68

TARTALOMJEGYZÉK

I. BEVEZETÉS.....	6
I.1. A munka célja és tárgya	6
I.2. Szakirodalmi áttekintés	7
II. HÁY JÁNOS PRÓZAI MŰVEINEK BEFOGADÁSTÖRTÉNETE	9
II. 1. <i>Dzsigerdilen</i> , az az a prózai elismerés kezdete	10
II.1.1. A mű kezdeti megítélése és befogadása a 90-es években	10
II.1.2. A <i>Dzsigerdilen</i> hatása a későbbi években	19
II.1.3. Összefoglalás	23
III. HÁY JÁNOS LÍRAI MUNKÁSSÁGÁNAK RECEPCIÓTÖRTÉNETE	25
III. 1. A <i>Kotródóm el</i> c. kötet recepciója	27
III.2. Háy János, mint költő befogadástörténete a <i>Meleg kilincs</i> c. kötet tükrében	30
IV. HÁY JÁNOS DRÁMAI MŰVEINEK RECEPCIÓTÖRTÉNETE	36
IV.1. Háy első drámakorszaka. A <i>Gézagyerek</i> c. mű recepciója	41
IV.1.1. <i>A Gézagyerek</i> c. dráma befogadása a kötet megjelenése előtt	41
IV.1.2. <i>A Gézagyerek</i> c. dráma befogadása a kötet megjelenése után	46
IV.2. Háy második drámakorszaka. <i>Házasságon innen és túl</i> recepciója	53
IV.2.1. <i>Házasságon innen és túl</i> c. novelláskötet recepciója	53
IV.2.2. <i>Házasságon innen, házasságon túl</i> c. dráma recepciója	57
IV.2.3. <i>Házasságon innen és túl</i> c. mű különböző műfajbeli formáinak és azok befogadásának összehasonlítása.....	61
ÖSSZEFOGLALÁS	63
FELHASZNÁLT IRODALOM	64
PE3IOME	68

I. BEVEZETÉS

I.1. A munka célja és tárgya

Mint azt munkám címe is mutatja, Háy János műveinek befogadástörténetével foglalkozom. A rendkívül sokoldalú művész a magyarországi kortárs irodalom egyik legelismertebb alkotója, ezért fontosnak tartom, hogy recepciójának feldolgozása által felhívjam a figyelmet irodalmi jelentőségére. Háy ír drámát, lírát, prózát, de a műfaji besorolást nem mindig egyszerű elvégezni, ha az ő műveiről van szó, mivel több műve is kevert műfajokban íródott. Művészi horizontjához nem csupán az irodalom világa tartozik, a képzőművészet, a zene, a szerkesztés és a műfordítás is bővíti sokoldalúságát. Festői érdeklődését hasznosítja az irodalmi munkásságában is, hiszen legtöbb könyvének borítóján saját festményei láthatóak.

Háy életműve már most jelentős mennyiségű irodalmi alkotást tartalmaz, melyek recepciójának feldolgozása e munka kereteibe nem férnének bele, így a teljesség igénye nélkül próbáltam a legátfogóbb képet összerakni. Háy műveinek recepciótörténetét hiánytalanul már csak abból az okból sem tudom elvégezni, mivel a művész ma is él és tevékenykedik az irodalom világában. Ebből az okból választottam ki minden műnemből legalább egy alkotást illetve köteteket, aminek mélyrehatóan bemutattam a recepciótörténetét.

A prózai alkotások közül a *Dzsigerdilen* c. regényt választottam, mivel Háy János számára prózaíróként ez hozta meg az első valódi sikereket. Az idők folyamán a regény kapcsán rengeteg kérdés és értelmezési lehetőség merült fel. A műről rengeteg kritika és tanulmány szól provokatív, titokzatos és vitaindító mivolta miatt. A *Dzsigerdilen* recepcióját öröm volt elkészíteni, látva azt, hogy mennyi neves irodalmár fantáziáját megmozgatta. Háy prózai munkáinak befogadását a *Dzsigerdilen* szemüvegén keresztül szándékozom bemutatni.

Háy János líráit több kritikus véleménye az egekig emelte elismerésével, míg mások ennek a pontos ellentétét gondolták. Arról, hogy mik voltak a verseskötetek minőségét dicsérő és lehúzó kritikák kiváltó okai a dolgozatomban bővebben beszámolok. A líra műfacsoportjának recepciótörténeti bemutatásához két verseskötetet választottam. A *Kotródom el* c. kötetre azért esett a választásom, mert számos kritika Háy legjobb verseskötetének nevezte. A *Meleg kilincs* c. verseskötet a legjelentősebb időintervallumot felölelő lírai teljesítményt foglalja magába, ezért véleményem szerint, a kötet recepciótörténetének bemutatása által sokkal komplexebb képet kaphatunk Háy lírai befogadásáról, mint bármelyik más kötet esetében.

Háy a dráma műnemét sem hagyta kiaknázatlanul. Drámái és azok színpadi megvalósulásai által Háy az egyik legelismertebb kortárs drámaíróvá vált nem csak Magyarországon, de nemzetközi színpadokon is. A művész drámáit a legfontosabb szakirodalmak alapján két elkülönülő periódusra osztottam. Ez alapján a *Gézagyerek* és a *Házasságon innen és túl* c. köteteket választottam, mert a két mű a két különböző drámaírói periódushoz tartozik. Háy drámáit mindig előzetes novelláira alapozza, ezért a dráma befogadásánál novellás kötetekkel is foglalkozom.

A recepciótörténeti munka rengeteg szakirodalmat, kritikát, tanulmányt és cikket igényel, amit felhasználtam és alátámasztásképpen sokszor idéztem is belőlük dolgozatomban. A hivatkozási limit emiatt talán kicsit túlterhelté válik, de a dolgozatom ezt a fajta forrásfelhasználást követeli meg.

I.2. Szakirodalmi áttekintés

Munkám folyamán jelentős mennyiségű szakirodalmat felhasználtam. A befogadástörténet elkészítése óriási volumenű szakirodalmat kíván. A választott témám, azaz Háy János műveinek recepciótörténete, más szempontból is nagy mennyiségű szakirodalmat generál a kritikák, tanulmányok, cikkek miatt, ami alapján összeállítottam a végső összképet.

Elsősorban arról kellett olvasnom, hogy hogyan kell szakszerűen elkészíteni egy recepciótörténetet. Ebben segítségemre volt Thomka Beáta *Narráció és reflexió* c. könyve, amely leginkább a próza körül forog, azon belül is a regénnyel foglalkozik. Szót ejt a történelmi vonatkozású művekről, ami szintén kihagyhatatlan, amikor Háy János recepciótörténetét kívánjuk elvégezni. Hasonló téren volt hasznos Kulcsár Szabó Ernő *Műalkotás - szöveg – hatás* c. könyvében szereplő *Hatás, befogadás, esztétikai tapasztalat* c. rész és Dobos István *Az elbeszélés elméleti kérdései* c. írása.

A *Dzsigerdilen. A szív gyönyörűsége* c. mű recepciótörténetének bemutatásához rengeteg szakirodalmat feldolgoztam. Két részre osztottam a befogadás korszakát és ez alapján az első korszakhoz tartozó legfontosabb szakirodalmak a Szilágyi Márton által írt *Tűnt boldogságunk szépsége* c. tanulmány, Alexa Károly Alexa Károly „*Mesedolgom*” — „*szerelemtörténet*” c. tanulmánya. Befogadás aspektusából írta meg Kulcsár-Szabó Zoltán *A szív, az olvasás és a gyönyörűség* c. tanulmányát, amit szintén alap szakirodalomként használtam fel. A későbbi korszaknál Szegedy-Maszák Mihály és Rácz I. Péter kritikái voltak nagyon fontosak.

Háy János lírai munkásságának recepciótörténetét verseskötetein keresztül prezentáltam. A *Kotródom el* és *Meleg Kilincs* c. verseskötetekről született a legtöbb felhasználható kritika és tanulmány, ez a tény is alátámasztotta azt, hogy miért választottam ezt a két kötetet. A munkám szempontjából fontos kritikákat elsősorban Kulcsár-Szabó Zoltán, Zalán Tibor, Herczeg Ákos és Bedecs László szolgáltatta, de több kritikust és tanulmányíró is ide lehetne sorolni. Horváth Csaba, aki egyébként rengeteget foglalkozik Háy munkásságával, a lírai befogadás történetéhez is segítséget nyújtott *Az ártatlanság és a tapasztalás dalai* című tanulmányával.

Horváth Csaba „*Igazi hősök voltak, bár nem voltak úgy öltözve, mint a görög tragédiákban, meg a faterjük se volt király meg herceg*” c. tanulmánya alapján kezeltem a további szakirodalmakat Háy drámaírói munkásságának befogadás történetéhez. A szakirodalom két korszakra osztotta Háy János drámáit: elsőt a *Gézagyerek*, a másodikat a *Házasságon innen és túl* c. drámák alapján mutattam be. Fontos szakirodalmak még ebben a fejezetben Fazekas Sándor *Háygyerek* c. írása és Bence Erika *Történetek „agyatlan” nőkről és férfiakról* c. kritikája, de sok más érdekes írást átdolgoztam és bemutattam munkám során. A szakirodalmi források ennél a résznél nem csak az irodalmi jellegű dráma recepcióról szólnak, több esetben használtam színházi kritikákat is a dolgozatom megírásához.

Mint azt már az előzőekben is említettem a számottevő szakirodalmi forrás és a munkám jellege miatt a szakirodalmak felhasználásának limitje terheltté válhat, de hitelesítés és alátámasztás szempontjából fontos esetenként a szószerinti idézés.

II. HÁY JÁNOS PRÓZAI MŰVEINEK BEFOGADÁSTÖRTÉNETE

Háy János prózai munkássága nagyon jelentős napjainkban. Rengeteg elismerő kritikát kapott novellásköteteiért és regényeiért. A legismertebb prózai alkotásai a Dzsigerdilen. A szív gyönyörűsége, a *Xanadu. Föld, víz, levegő, A bogyósgyümölcskertész fia* novelláskötet, *A mélygarázs, A gyerek* c. művek. A legújabb könyvei a *Ne haragudj, véletlen volt*, ami egy karanténnapló, Háy feleségének a halálát mutatja be, ill. A cégvezető, ami óriási sikernek örvend megjelenése óta.

Bár prózai munkásságával Háy nagyon elismertté vált a magyar irodalmi életben, még ő is megbotlott a fölfelé ívelő karrier lépcsőjén. 2019-ben megpróbálkozott az irodalomtörténet írással, ami közel sem lett olyan sikeres, ahogy azt Háytól addigi munkásságának megítélése alapján elvártuk. *Kik vagytok ti? Kötelező magyar irodalom. Újraélesztő könyv* c. munka megjelenése óta vita tárgya, több kritikus szerint inkább ártó lett, mint hasznos mások viszont hasznosnak, jópofa megközelítésnek találja a könyvet. Háy Szerb Antal munkáját már lejáronak látta és szerette volna az irodalomtörténetet új aspektusból bemutatni, ezt több interjúban is hangoztatta.

Háy fontosnak találja, hogy az író- és költőtársait ne megkövesedett szoborként ismerjék, ezért le akarta hámozni a megkövesedett sztereotípiákat a magyar művészekről. Hanthy Kinga *Le a talapzatról!* címen írja meg erről kritikáját. Foglalkozik ebben azzal a kérdéssel, hogy Háy irodalomtörténete milyen rendszeren alapul, milyen kánont követ. Hanthy magán-irodalomtörténetnek nevezte a művet és a vita tárgyát a kortárs művészek kanonizálásának problémájában látja. Bár elismeri, hogy Háy könyve túlságosan is szubjektívre sikerült, azt írja a könyvről, hogy: „Persze azért nem kell mindent elhinni Háynak, hiszen akkor abba a hibába esünk, mint a kritikátlan kánonkövetők. De azért csak fogjon haszonnal ez a könyv! Jó móka, emberes munka.”¹

Az egész média attól volt hangos, hogy Háy János irodalomtörténetét Arató László, a Magyartanárok Egyesületének elnöke a Facebookon kritizálni kezdte. Arató szerint a könyv több évtized munkáját veszélyezteti azzal, hogy túlságosan is szerzőközpontú. Arató így fogalmazott: „Ez a befolyás ártalmas arra nézve, ami fontos nekem, amire az életemet tettem fel”² Az elnök szerint negyvenéves küzdelem van abban, hogy a tanárok munkája a művekre és nem az írók életrajzára irányul. „Nem arról van szó, hogy a művek

¹ Hanthy Kinga 2019: *Le a talapzatról*. <https://magyarnemzet.hu/lugas-rovat/le-a-talapzatról-7109963/> 2021.

² A Magyartanárok Egyesületének elnöke nyíltan kritizálta Háy János *Kik vagytok ti?* című kötetét 2019: <https://magyarnarancs.hu/sorkoz/a-magyartanarok-egyesületének-elnöke-nyíltan-kritizálta-hay-jános-kik-vagytok-ti-cimu-kotetet-121602> 2021.

társadalomtörténeti vagy életrajzi vonatkozása lényegtelen volna, és az iskolai oktatásban ne lenne helye. Csak más – kiegészítő – szerepe lett” – fogalmazott. Szerinte ezt a fejlődést veti vissza Háy szerzőiélet-központú könyve.³

Gabnai Katalin Asztalnál, munkaruhában c. elemzését arra tette fel, hogy kiálljon Háy bátor próbálkozása mellett. „Találkozások élménybeszámolóí ezek az írások. Nem irodalomtörténeti kalauz, nem is tudományos munka ez. Nem akar az lenni. De ha még sokáig rosszul reklámozzák, ez lesz az a könyv, amit merő tévedésből „pihévé szednek hűvös kócsagok”. Kár lenne.”⁴ - írja Gabnai. Az írás szerzője szerint Háy könyve közelebb hozhatja az olvasókat az irodalomhoz. A kérdésem viszont az lenne, hogy aki nem szeret olvasni, az miért állna neki egy hétszáz oldalas könyv elolvasásához, amin ráadásul az a címszó szerepel, hogy „*Kötelező magyar irodalom*”?

Háy összességében nem bukott visszafordíthatatlanul ez után az incidens után. Mai napig születnek művei, amit az olvasók és a hivatalos kritika is magas szinten elismer. Az alábbiakban egy fontos és egyben sikeres mű, a *Dzsigerdilen. A szív gyönyörűsége* c. regény befogadását mutatom be.

II. 1. *Dzsigerdilen. A szív gyönyörűsége, az az a prózai elismerés kezdete.*

II.1.1. A mű kezdeti megítélése és befogadása a 90-es években.

A *Dzsigerdilen. A szív gyönyörűsége* című regény Háy János első prózai műve, amely egyben országszerte hírnevet jelentett az írónak. A regény 1996-os megjelenése óta foglalkoztatja a kritikusokat újszerűsége miatt. Ez az úttörő szerep abban rejlik, hogy több kritikusa szerint, újra középpontba helyezte a történelmi regényt. Többen hasonlították Jókaihoz is. Háy ezzel kapcsolatban nem teljesen értett egyet, számára nem a történelem bemutatása volt a mű megírásánál a cél, hanem az egyén történetének szemléltetése: „Engem történetesen maga a történelem nem érdekel. Semmilyen módon nem akartam a kort ábrázolni, és példázatot sem akartam írni. A kor számomra csak eszköz volt. Szerintem a világot egyéni történetként éljük meg. Nincs történelmünk csak történetünk, még ha bizonyos távolságból összemosódnak is a szereplők, s a történelem arctalan tömegét alkotják.”⁵ A történelmi múlthoz való önkényes viszonyulásmódját hangsúlyozva írta: „A műben mindig az én története éled fel. Az én

³ A Magyartanárok Egyesületének elnöke nyíltan kritizálta Háy János *Kik vagytok ti?* című kötetét 2019: <https://magyaranarancs.hu/sorkoz/a-magyartanarok-egyesületének-elnöke-nyíltan-kritizálta-hay-janos-kik-vagytok-ti-cimu-kotetet-121602> 2021.

⁴ Gabnai Katalin 2019: Asztalnál, munkaruhában. <https://revizoronline.com/hu/cikk/7999/hay-janos-kik-vagytok-ti-kotelezo-magyar-irodalom/> 2021.

⁵ Faragó Kornélia 2002: Közelség és különállás. *Forrás*. 36. évf. 6. sz./2002.

története pedig a mindig aktuális történet: ami most éppen velem van.” A regénycselekmény fiktiiv ideje és az olvasás aktuális jelene közti különbséget azonban az írói szubjektum sem képes kiiktatni, a *Dzsigerdilen* kompozíciójába ennél fogva a historizált emlékezet is alapvető fikciónszervező komponensként épül be.⁶ Az alábbiakban több szakirodalom feldolgozásával szemléltetem, hogy „hogyan olvasták” a művet megjelenése időszakában.

A mű megjelenésének évében Szilágyi Márton az Alföldben publikált egy tanulmányt, melyben a *Dzsigerdilen. A szív gyönyörűsége* címet boncolgatja. Ismét egy könyv, amely - alcíme és egyik domináns metaforája szerint - a „szív”-nek mint szentimentális vagy romantikus toposznak az újraalkalmazására vállalkozik... mindazonáltal a szövegalkítást legalább olyan kihívások terhelik, mintha nem lennének előzmények. A feladat ugyanis gyakorlatilag ugyanaz: a poétikai hatásfunkciók radikális újragondolása szükséges ahhoz, hogy a mű képes legyen egy ilyen locus communis esztétikai teherbírását megnövelni. Háty János első regénye ilyenformán óhatatlanul - de persze nem véletlenül vagy naivan - egy epikai tradíció átsajátítására kényszerül; szempontomból éppen az a könyv legérdekesebb mozzanata, hogy miféle hagyomány értelmezését végzi el, s milyen poétikai megoldások segítségével.⁷

A poétikai funkció miatt Szilágyi Márton rendkívül fontosnak tartja a cím elemzését, amit tanulmányában két módon értelmezhetőként tüntet fel. A regényben a *dzsigerdilen* szó mindenképp a szív boldogságát jelenti, ami egyrészt a paratextusból, másrészt magának a műnek bizonyos visszautaló elemeiből derül ki.⁸ A tanulmány szerzője jelzi, hogy a török kifejezés nem feltétlenül azt a jelentést hordozza, amit az író mellé rendelt. Ezt az állítását azzal magyarázza, hogy a szerző saját kezű szerkesztéssel befolyásolja az olvasót, szerinte, tudatosan került a borítóra a Jókai nevére írt idézet. Annak tényét, hogy az idézet valóban Jókaitól származik, Szilágyi kérdésesnek tartja. A könyv esetében a fülszövegnek azért is lehet komoly szerepet tulajdonítani, mint szerzői intenciónak, mert több jel mutat arra, hogy a kötet egész megformálása ugyanazon írói koncepció része: gondoljunk például a fedőlapra, amelyet Háty saját festménye díszít. Ez nyilván nem független attól, hogy a könyv annál a kiadónál látott napvilágot, ahol maga Háty János szerkesztőként dolgozik. A fülszövegen olvasható idézetet ennek alapján valószínűleg joggal tekinthetjük mottónak; különösen akkor, ha figyelembe vesszük, hogy cím és alcím azonos jelentését pontosan ezek a sorok adják meg, a következőképpen: „Alig

⁶ Horváth Péter: Háty János: *Dzsigerdilen* <https://www.mmallexikon.hu/kategoria/irodalom/dzsigerdilen-2> 2020.

⁷ Szilágyi Márton 1996: Tünt boldogságunk szépsége. *Alföld*. 47. évf. 11. sz. /1996.

⁸ Szilágyi Márton 1996: Tünt boldogságunk szépsége. *Alföld*. 47. évf. 11. sz. /1996.

teltek el évtizedek, s lassan mindent dzsigerdilennek, a szív gyönyörűségének neveztek, amiért szablyát villantani, életet adni érdemes. (Jókai Mór)".⁹

Az idézet származási helyének kérdését jelenleg nem tudom megoldani; némileg elgondolkoztató azonban, hogy a Jókai-szótár nem tartalmazza a dzsigerdilen szót. Erre két, egyenrangú magyarázat adható: vagy a szótár nem teljes, vagy pedig a mottó fiktív (ez, tekintve a regény intertextuális terét, szintén több mint lehetséges). Ezért aztán eldönthetetlen, a címmé emelt szó értelme, magyarázata kinek tulajdonítható: hiszen az olvasó, feltéve, hogy nem turkológus, nyelvi inkompetenciája miatt, elhiszi a jelentést. Különösen érdekes ezen a ponton a mottó és regény szövegének interferálása: a dzsigerdilen szó magyar megfelelőjét az előbbi mondja ki, hogy aztán ez alcímmé emelődjön, viszont a szó azért minősülhet magától értetődően török szónak, mert a regény cselekvényideje ezt egyértelműsíti. Kétszeresen is az autoritás mozzanata működik itt: a Jókai Mór szerzői név önmagában hitelesít egy voltaképp mágikusan működtetett hangcsoportot, a regény pedig a szómágiát több helyütt is poétikai funkcióval ruházza fel. Éppen ezért érdekes, hogy a valóban török szó igazi jelentése és a regényben ráruházott jelentés között hasadás van: ahogyan a XVII. század nagy tudású történész-szakértője, Pálffy Géza barátilag felvilágosított, a dzsigerdilen Párkány várának török neve volt, beszélő név ráadásul, hiszen „máj-lyukasztó”-t jelent (a vár megszagatja az ellenség máját). Az autorításra felépített jelentésadás és a mottó furcsa státusa miatt eldönthetetlen, Jókai vagy Háý félreértéséről, esetleg tudatos módosításáról van-e szó. Ám az bizonyos, hogy ilyenformán a regény - mivel axiómaként kezel egy nehezen tetten érhető fikciót - gyakorlatilag az alakításmód stilizáltságát, a nyelviséget teszi meg alapvetőnek.¹⁰

A műben Háý folyamatosan a cím és az alcím köré épít. A történetekre és nem történelemre épülő műben mindenki a saját boldogságát keresi. Ezeknek a bizonyos elérhetetlen boldogságoknak az összefoglaló neve a dzsigerdilen, ami a mű cselekményéből is kiderül. Szilágyi olvasatában a mű cselekménye, valamint annak bonyodalma a következő: „A cselekvény bonyodalma egyetlen nő, Anna szerelmét vagy legalábbis megszerzését avatja a „szív gyönyörűségé”-vé, ráadásul nemcsak a főhős narrátor, hanem három társa számára is. A négy férfi életsorsa a kétpólusúnak ábrázolt, brutális világ viszonyainak eltérő értelmezését mutatja, a törökökhöz való asszimilálódástól kezdve egészen az ellenük viselt fegyveres harcig - ám a boldogtalanság végső közössége, amelyben az Annát végül is megtaláló narrátor is osztozik, a kudarcot

⁹ Szilágyi Márton 1996: Tünt boldogságunk szépsége. *Alföld*. 47. évf. 11. sz. /1996.

¹⁰ Szilágyi Márton 1996: Tünt boldogságunk szépsége. *Alföld*. 47. évf. 11. sz. /1996.

totálisnak és elkerülhetetlennek mutatja. A centrális, ugyanakkor viszont körvonalazatlan nőalak hasonló tétet jelent azonban az összes, vele kapcsolatba lépő férfinak, Kanizsa török urának, Köprülinek éppúgy, mint a megölésére szövetkező, cselekvésképtelen kanizsai magyaroknak. A dzsigerdilennek ez az azonosítása a szerelemmel azonban nem kizárólagos: megjelenik emellett a föld gyomrában lapuló titokzatos gyémántként és egy város (Buda), egy ország (Magyarország) szimbólumaként. Az egymás mellett párhuzamosan szereplő történetek aztán egymást is átértelmezik, mintegy kölcsönösen egymás metaforáivá válnak. Az ország és a nőalak egymásra vonatkoztatásában így villanhat föl a barokk allegóriák nagyvonalúsága (gondoljunk pl. a megszemélyesített Hungaria koraújkori ikonográfiai ábrázolásaira), vagy a gyémánt eléréseért végzett ásás, mint a föld mélyébe, sőt méhébe történő behatolás az - Anna kapcsán többször leírt - coitus metaforájává válik. S mivel az összes ilyen anekdotaszerű szövegegység a cím alá van vonva, a regény egésze éppen azt látszik sugallni: a jelentés birtoklása lehetetlen, a szómágia ellenőrizhetetlenül működik.”

A formailag nyilvánvalóan a történelmi regény romantikus változatának látszik megfelelni: a szüzsé konkrétan megadott idő- és térkoordinátáktól határozatit meg, s a kronológia kijelölte történelmi szituáció korjelző elemei rendre felbukkannak a szövegben. A hódoltságkori, XVII. század végi Magyarországon játszódik a cselekmény, s egy, a török-magyar harcok közepette kibontakozó, beteljesedő, majd megszakadó szerelmi történet zajlik le e keretek között. Látszólag tehát egy popularizálódott, sőt gyermekolvasmánnyá egyszerűsödött tematikus-műfaji tradíció működik itt, mint a regény fölérendelt értelmezési kódja; annál is erőteljesebben ráadásul, hogy a könyvben több helyen nyílt vagy rejtett utalás is található konkrét szövegelőzményekre: Bornemissza és Cecei Anna emlegetése az *Egri csillagokat* idézi (165.), Babócsa végvárának színhellyé emelése (pl. 161.) pedig Fekete Istvántól *A koppányi aga testamentumát*. Mindazonáltal Háy regénye ezek által az intertextuális kapcsolatok által is csupán jelez bizonyos körvonalakat, anélkül, hogy azokat kitöltené: a *Dzsigerdilen* szinte csak paravánként használja föl a XVII. századi magyar történelmet, inkább csak ráutalva a hasonló tárgyú regények konvencionálisan ismertnek tételezett sémáira. Mert bár a mű egészében tartózkodik a nyilvánvaló anakronizmusoktól, mégsem törekszik a korismeretnek olyan fokára, amely a megjelenített időszakot minden más történelmi korszaktól alapvetően elválasztható vízióként mutatná meg.¹¹

¹¹ Szilágyi Márton 1996: Tünt boldogságunk szépsége. *Alföld*. 47. évf. 11. sz. /1996.

Ahogy Háy maga is nyilatkozta, a történelem nem a mű középpontja, ezt Szilágyi is megemlíti tanulmányában. A fentiek alapján arra a következtetésre jutott, hogy a műben a történelem egyszerűen formálható körülmény. Háy regénye tehát nem követi a világosan jelzett romantikus tradíció anyagkezelési és írástechnikai módszerét: számára a történelem nem felidézhető közeg, hanem mozgósítható háttér.¹² A tanulmányban szó esik a nyelvi megformáltságról és ennek funkciójáról, ami valójában azért fontos, mert a történelmi háttér felhasználásának flexibilitását is jelzi.

Bár Szilágyi Márton a mű buktatóira is felhívja a figyelmet, (... a *Dzsigerdilen* egyik, különösen élesen megmutatózó poétikai nehézsége abban állt, hogy a regény szövegének éppúgy távlatot kellett találnia a regényidő saját nyelvtörténeti idejéhez, mint a rá vonatkozó, későbbi, romantikus regénytradíció nyelvéhez - ennek a kettős feladatnak pedig a regény szövege, minden kétségbevonhatatlan erénye ellenére, nem tudott teljes mértékben megfelelni.¹³) összességében pozitív bírálatot adott Háy első regényéhez. „A kompozíciós fegyelem, a szövegalkotás kiérleltsége emlékezetesen szép regénnyé teszik Háy könyvét - még ha a szöveg belső feszültsége nincsen is megnyugtatóan feloldva. Az így feltáruló dilemma azonban legalább annyira fontos, mint a kötet, számos gyönyörű lapja. Hiszen mindkét mozzanat ugyanarról tanúskodik: a tökély megkísértéséről.”¹⁴ - írja Szilágyi Márton.

Alexa Károly Háy János *Dzsigerdilenjét* egy lapon említi Jókai műveivel, Mikszáth *Fekete város* című történelmi regényével valamint Arany László *Délibábok hőse* című verses regényével. A szerző szerint Háy művének elemzését ilyen elődökhöz hasonlóan kell elvégezni, „ám inkább erényei miatt, mint jellegzetességeire tekintettel.”¹⁵ Alexa Károly Háy művével a „*Mesedolgo*” — „*szerelemtörténet*” c. tanulmányában foglalkozik.

A fent említett tanulmány érdekes szempontból boncolgatja a művet, megfogalmazódik benne a mű egyik jól megfigyelhető jellemzője, a meseszerűség. Ez a tulajdonság említélegesen több írásban is feltűnik, de Alexa Károly fejt ki ezt a témát a leginkább lényegre törően. Alexa olvasatában a török elnyomást Háy hasonlóképp szörnyűnek, átkosnak formálja meg könyvében, mint elődei (Gondoljunk itt Gárdonyira, Jókaira vagy Mikszáthra), de az elnyomás nem anyagi, materiális javak megfosztását jelenti, hanem a nemzeti önazonosság elvesztését. A háborút és a nyugalmas „rabság békéjét” megbolygató seregeket egyaránt nem kívánt listára helyezik az ebben a korban élő

¹² Szilágyi Márton 1996: Tünt boldogságunk szépsége. *Alföld*. 47. évf. 11. sz. /1996.

¹³ Szilágyi Márton 2000: Kristálypalota (Háy János: Xanadu. Föld, víz levegő) *Bárka* 2sz./ 2000, 118.

¹⁴ Szilágyi Márton 1996: Tünt boldogságunk szépsége. *Alföld*. 47. évf. 11. sz. /1996.

¹⁵ Alexa Károly 1998: „Mesedolgo” — „szerelemtörténet”. *Kortárs*. 42. évf. 5. sz./1998.

egyszerű nép, ezzel azt sugallva, hogy sorsát elfogadva megpróbál fennmaradni szülőföldjén. Érdekes, hogy ebben a tanulmányban az a törökökhöz való viszonyt még mérsékelten rossznak ítéli a tanulmány szerzője, de későbbi tanulmányokban már változott ez az elképzelés.

Egyedi párhuzamot von a tanulmány szerzője a török kori és a rendszerváltozás előtti elnyomás között, de hangsúlyozza, hogy a művet nem ez az életérzés szülte. Ezt a regényt nem egy „elnyomatásos” kor lankadó szakasza kényszerítette ki, ám még abban az egybeesésben is döreség volna jelentést képzelegni, hogy a Magyarországnak a török alóli felszabadulásáról (is) mesélő könyv pár évvel az után íródik, hogy országunk éppen felszabadult egy újabb keletű idegen (és honi) zsarnokság alól.¹⁶

Mint több tanulmányban és kritikában, úgy itt is megjelenik a metaforikus, szimbolikus ábrázolásmód kiemelése. A cím értelmezése, a mű és cím közötti kapcsolat egybefűződik azzal a szimbolikus magyarázattal, melyben a legfőbb motívum az erotika és a zsigeri vágyak. Pontosan a cigány „zsiger dilen” szóra vezeti vissza a szerző a cím magyarázatát, valamint beleívódik a perzsa jelentés is (rabatta dzsiger dilen), ami nem más, mint maga a szerelem.

A Jelenkor irodalmi és művészeti folyóirat 1997. februári számában újabb írás jelent meg Háy prózai művéről, a *Dzsigerdilen*ről. Kulcsár-Szabó Zoltán *A szív, az olvasás és a gyönyörűség* címen publikálta tanulmányát. A tanulmány a mű befogadásának problemsztikájáról, a befogadói elvárásokról, a mű narrációjáról és a cím értelmezéséről szól. Összevetve az előző tanulmánnyal teljesebb képet kapunk a *Dzsigerdilen* befogadásáról.

Bár a „szövegirodalom” kifejezés kilencvenes évekbeli megjelenésének és a köré szerveződő kánonok és ellenkánonok stratégiáinak körültekintő értékelésére - egy-két kivételtől eltekintve - még éppúgy várni kell, mint ahogyan az e fogalom mentén elrendezni vélt „legújabb” magyar epika recepciójának valóban termékeny (és egyben kiszámíthatatlan) esztétikai tapasztalatára, az ellenkánon esztétikai igényei máris képesek úgy elbeszélni a kortárs magyar próza alakulását, miszerint a maradandó élmények helyett önreflexív (elméleti) felismerésekkel szolgáló „szövegirodalom” lassan átadja a helyét olyan, elbeszélési stratégiáknak, amelyekben ismét rekonstruálható a „történet”, ami láthatólag a befogadóközönség jelentős része számára egyértelműen az „olvashatóság” biztosítékaként szolgál. Mivel az ilyen elvárások (öntudatlanul is) egyfelől a XIX. századi epikából eredeztethető befogadási modelleket (a jól „belakható”, vagyis egyértelműsíthető

¹⁶ Alexa Károly 1998: „Mesedolgozok” — „szerelemtörténet”. *Kortárs*. 42. évf. 5. sz./1998.

identifikációs ajánlatok, illetve a teljesen „világszerű” szövegalkotás eszménye), másfelől az „egyszerű olvasó” kevésbé konkretizálható, de annál inkább (esztétikai stratégiaként) érthető - „önfeledt” - szerepkörét kombinálják, aligha véletlen, hogy Háy János regényét általános rokonszenv fogadta.¹⁷

Ezek alapján Kulcsár-Szabó Zoltán hasonló kritikát fogalmaz meg a mű sikereinek okáról, mint Szilágyi Márton, miszerint a *Dzsigerdilen* a mai ember olvasás igényeinek felel meg. A 19. századi történelmi regény nem csupán formailag, de szóhasználat tekintetében, gondolatmenetek, a regény világának megalkotottsága szempontjából, a szereplők világfelfogása alapján „le van fordítva a mai olvasók nyelvére”.

Ez utóbbi ideál amúgy nem olyan kedvező, mint amilyennek látszik: az önfeledt esztétikai magatartás kétségkívül vonzó lehetősége mellett az olvasói reflektálatlanság konnotációját is magában hordozza, ami azt jelzi, hogy ez a befogadói hozzáállás megbontja az élvezet és az esztétikai tapasztalat útján elérhető önmegértés dialogikus szerkezetét, ugyanis az „önfeledt” olvasó elvágja a kapcsolatot implicit olvasói „szerepe” és - önmagát is - „újraolvasó”- újraértő teljesítménye között, vagyis konkretizált implicit olvasói identitását elidegeníti önmagától, tehát - végső soron - megmarad nem-olvasónak. Nyilván ezért nem is szereti az olyan műveket, amelyek kizökkentik ebből az eléggé illuzórikus - kettős - „létmódból”.¹⁸

A kilencvenes években nőtt az igény a 19. században elterjedt nagyregényekre, amelyeket a kispikái műfajok erre az időre már szinte teljesen kiszorítottak. Ez lehetőséget adott a *Dzsigerdilennek* beilleszkedni a magyar irodalom műfajszerkezetébe. Háy műve a török kori Magyarország témáját veszi alapul a regényéhez, visszanyúlva ezzel Jókai és Gárdonyi munkásságához. A regény egy jelenete szinte az *Egri csillagok* alternatív továbbírásának tekinthető narratív betét, ami sokatmondóan kapcsolódik a regényhez: az én-elbeszélő saját történetét foglalja össze egy várkapitánynak, amelyben Bornemisszának nevezi magát. Csakhogy ezelőtt közli, hogy „nem is azt írom le, amit meséltem, (...) hanem inkább azt, amit a kapitány hallott tőlem”, eszerint a kettő nem ugyanaz, amit a narrátor szintén előrebocsát: „minden olyan formában jelenült meg a (...) szívében, ahogyan ő azt látni szeretne volna.”¹⁹

¹⁷ Kulcsár-Szabó Zoltán 1997: A szív, az olvasás és a gyönyörűség (Háy János: *Dzsigerdilen*) *Jelenkor*. 40. évf. 2. sz./1997, 209-216.

¹⁸ Kulcsár-Szabó Zoltán 1997: A szív, az olvasás és a gyönyörűség (Háy János: *Dzsigerdilen*) *Jelenkor*. 40. évf. 2. sz./1997, 209-216.

¹⁹ Kulcsár-Szabó Zoltán 1997: A szív, az olvasás és a gyönyörűség (Háy János: *Dzsigerdilen*) *Jelenkor*. 40. évf. 2. sz./1997, 209-216.

Abban, hogy a dzsigerdilen kifejezés az áhított, ámde elérhetetlen boldogságot jelenti, mindkét szakirodalom egyet ért. Szilágyi, mint azt már a fentiekben idéztem, a dzsigerdilent a szerelem metaforájának tekintette, vagy kincsnek, ami a föld mélyén van, amiért le kell ásni, ami párhuzamba vonható az Annával való közösüléssel, vagy a nőalak és Hungária metaforájával. Kulcsár-Szabó szintén felfedezni vélt hasonló metaforikus vonást a műben. Az elbeszélő három társa, akik útra indulnak „szívük gyönyörűségének”, Annának a felkeresésére, életútjukkal és sikertelenségükkel a három részre szakadt Magyarország történelmi helyzetének lehetnek a metaforái.²⁰ Az utóbbi szakirodalomban megjelenik az olvasás gyönyörűségének összekapcsolása az alcímmel szintén metaforikusan.

Visszatérve a regény befogadási tapasztalatának problematikájához, érdemes felhívni a figyelmet arra is, hogy az olvasás retorikai megjelenése miként reagálhat azokra az elvárásrendszerekre, amelyek erőterében a regény konkretizálódik. Az „élményszerű” olvasás visszatérésének öröme (vagyis: az olvasás gyönyörűsége) így főként, hogy ez a „keresés” motívumával kapcsolódik össze, lehetővé teszi a címbeli titokzatos kincs beléptetését a szöveg önreflexív topológiai rendszerébe. A keresett kincs - mint az olvasás gyönyörűsége (vagyis - átírva a mottót - „amiért olvasni érdemes”) - nem más, mint maga a szöveg: az a szöveg, amely lehetővé teszi a gyönyörűséget nyújtó olvasást.

Minthogy a „dzsigerdilen” a legkülönbözőbb referenciákat nyerheti a regényben, azon tulajdonsága, hogy mindenki számára mást jelenthet (ez a könyvben elbeszélte különböző történetekre is vonatkozik, erre a narrátor többször nyíltan felhívja a figyelmet), természetesen csatlakozik a szöveg önreflexiójához: a gyönyörűség forrása és célja, a dzsigerdilen (a szöveg) éppen azáltal képes betölteni ezt a szerepet, hogy valójában nem érhető el, illetve megszerzése (identifikálása) után már elveszíti a varázsát. Ez a titokzatos szó végül is valamifajta virtuális centrumként működik a regényben, különböző jelöltjeinek (egymásra is utaló) játékában oldódik fel: ezeket a regény szereplői a keresés során vagy nem lelik (mint a lányt az elbeszélő társai), vagy másnak mutatkoznak, mint amilyenek hitték őket s így át is alakulnak, hiszen elvesztik vonzerejüket (mint a törökök által Budán keresett kincs átváltozása Budává). Ha az olvasás (mint „keresés”) belép ebbe az alakzatrendszerbe, a szöveg maga is olyan elérhetetlen, folyton elillanó jelentés hordozójaként tételeződik, mint a dzsigerdilen. S mivel a dzsigerdilen az egyik elképzelése szerint a szív mélyén rejtezik, az olvasás (amely a maga saját „jelentését” keresi) olyan játékként válik - teljesen ellentmondásos - „gyönyörűséggé”, amelyet a jelentés

²⁰ Kulcsár-Szabó Zoltán 1997: A szív, az olvasás és a gyönyörűség (Háy János: Dzsigerdilen) *Jelenkor*. 40. évf. 2. sz./1997, 209-216.

elérhetetlensége ítéli önmaga folytatására, megszüntethetlenségére. Ez kárpótolhatja a befejezést célzó játék sikertelenségét: a regényt átszövő (a kincskeresés narratív alakzatához nyilván nélkülözhetetlen) mélység/felszín-alakzatpárokhoz kapcsolódó „kenőcs” motivikus szerepe is ezt világíthatja meg. A „kenőcs” a felszakadt, széttöredezett „felszín” visszaállításának eszközeként újratermeli a - hozzáférhetetlen - kincset a keresőktől elválasztó határvonalat és - a „kenőcs” gyógyító-helyrehozó funkciói révén - az önreflexív tropológiában a „katharszisz” trópusaként működhet. Vagyis a kincset a keresés, a központi jelölő megfejtését az olvasás folytatása váltja fel, s így feltárul a regény alcímének teljesen kétértelmű viszonya a „d(D)zsigerdilenhez”: ez a viszony egyrészt megfelelésként, másrészt ellentétként is olvasható (ezt az eldönthetlenséget tovább tágítja az, hogy a - „gyógyító” - kenőcs elsősorban a boldogtalansággal azonosítódik).²¹

A narrátori szólam megalkotásának szempontjából nagy jelentősége lehet annak, ahogyan a regény a legkülönbözőbb logikai-kauzális viszonyokat prezentálja, ugyanis a - regényben sűrűn reflektált - kauzalitás szituálja az elbeszélői stratégiák olvasatát a szövegben. A narráció nyelvileg is igencsak heterogén képet mutat. Retorikájában sokszor jelennek meg olyan közhelyes oppozicionális sémák, mint „igaz”/„bűnös”, „szépség”/„rútság” stb., ám a narráció - kompozicionális síkján - az ilyen alakzatokat transzfigurációs mozgással összezavarja.²²

Kulcsár-Szabó Zoltán véleménye szerint Háy ügyes írói fogásokkal tette a kilencvenes évek fontos prózai alkotásává művét. Szerinte Háy regénye (melynek egyenletesen gondos nyelvi megalkotottságára külön fel kell hívni a figyelmet) úgy képes különböző olvasási stratégiákkal reflektált párbeszédbe lépni, hogy e dialógusokban is megvalósítja azt a nyílt szerkezetet, amelyet a történelmi regény műfajába is „beoltott”. Éppen ezért a regény erőteljesen ellenáll a befejezést, a jelentések lezárását célzó befogadási stratégiáknak, éppúgy, mint az elhamarkodottan felvázolt irodalomtörténeti modelleknek is, s ez az esztétikai képessége a kilencvenes évek prózájának legfontosabb alkotásai közé emeli.²³

²¹ Kulcsár-Szabó Zoltán 1997: A szív, az olvasás és a gyönyörűség (Háy János: Dzsigerdilen) *Jelenkor*. 40. évf. 2. sz./1997, 209-216.

²² Kulcsár-Szabó Zoltán 1997: A szív, az olvasás és a gyönyörűség (Háy János: Dzsigerdilen) *Jelenkor*. 40. évf. 2. sz./1997, 209-216.

²³ Kulcsár-Szabó Zoltán 1997: A szív, az olvasás és a gyönyörűség (Háy János: Dzsigerdilen) *Jelenkor*. 40. évf. 2. sz./1997, 209-216.

II.1.2. A *Dzsigerdilen* hatása a későbbi években.

A 2000-es évek elejétől a tanulmányok már nem csak magáról a műről szólnak, hanem több írásban is a már megírt kritikákat dolgozzák fel. Hol egyetértéssel tekintenek az előző vélekedésekre és alapul veszik a további vizsgálódásokhoz, hol pedig félreértelmezésként kezelik és helyesbítik, javíthatják a régebbi értelmezéseket. Ez valószínűleg annak be, hogy nagyon rövid idő alatt nagyon sok vélekedés és értelmezés született Háy János *Dzsigerdilen*jéről. Nagyon jó példa erre az állításra Rác I. Péter *A történeti narratíva poétikai szerepe a mai magyar irodalomban* c. dolgozata, melynek a *Boldogtalanság könyve* c. része konkrétan a fent említett mű értelmezésével foglalkozik a korábban megírt kritikai írásokra és saját szövegismeretére alapozva. Ebben a dolgozatban megjelennek azok a *Dzsigerdilent* érintő kritikák, melyeket munkám során már említettem (pl.: Szilágyi Márton, Kulcsár-Szabó Zoltán munkái). Rác I. Péter dolgozatában számos olyan téma kerül újra a középpontba, amit már az előző kritikákban is megjelentek, viszont ezeket leginkább felülvizsgálta, némelyikükkel egyetértett. Érintette például a mű narratíváját, vitatja a „dzsigerdilen” szó jelentését, és összehasonlítja *Dzsigerdilent* a hagyományos történelmi regény jellegzetességeivel. Viszont felvet egy eddig még nem részletesen átgondolt kérdést, azt, hogy miért pont a török kori Magyarországra helyezi az író a regény idejét. Erre kérdésre logikusan elgondolt választ adott, mellyel a mű olvasása után teljes mértékben egyet lehet érteni.

A 16-17. század a leginkább irodalmilag kidolgozott korszak, de a mai napig aktuális problémákat lehet elültetni ebbe a keretbe. Ez a történelmi terep rendkívül alkalmas történetfilozófiai kérdések feszegetésére, már csak az alapján is, hogy a korabeli krónikáírók, a feldarabolt ország melyik hatalmi egységének a szempontjából rögzítették a történeteket. Ugyanakkor az ország lakosságának nyelvi sokrétűsége, és a nyelvi érintkezésekből adódó kevert beszédmód tág keretet biztosít a ma szintén aktuális, nyelvfilozófiai (lásd szubjektumelméletek) elgondolások kifejtésére, esetleges ütköztetésére.²⁴

A történelmi eseményeket a mű nem, vagy nem teljesen tükrözi, ezért megkérdőjelezhető, hogy mennyire számíthat történelmi regénynek az elbeszélés. Rác szerint a *A szív gyönyörűsége* közel sem követi ezt a jellegzetességet, a történelem csak háttér, mint elődei is mondták. Azonban Rác kihangsúlyozza, hogy ezen a háttéren keresztül lehet csatlakozni a mű szerzője által annyit emlegetett személyes történetekhez. Erre már az előző kritikák is utaltak, viszont nem konkretizáltak. A tanulmány során még

²⁴ Rác I. Péter 2000: A boldogtalanság könyve http://magyar-irodalom.elte.hu/prae/pr/200001/301_raczipeter.html 2020

megemlítődik, hogy az író különböző történelmi forrásokat használ, azokat átalakítva és a történeteknek megfelelő formában a műbe helyezte. Egyszóval az elsődleges szempont a történet szála volt és nem a tiszta történelmi hűség.

A mű címe ebben a dolgozatban is megmagyarázásra került. A korábbi forrásokat fölülírva, Rác komolyabb kutatómunkájának köszönhetően kiderül, hogy a „dzsigerdilen” kifejezés valóban megjelenik Jókainál, de a kifejezés jelentésére még mindig nincs egy egységes kollokáció. Továbbra sem bizonyított, hogy a Jókai idézet a fülszövegben valódi, vagy fiktív, de a tanulmány szerzője szerint ez jelképes gesztus arra, hogy Háy csatlakozni kíván regényírói körökbe, melyben Jókai erős képviselő. Történetileg megfejtendő, hogy Párkány várának volt török neve dzsigerdilen, mint ahogy azt Szilágyi Márton írásában tudunkra hozza, és "máj-lyukasztó"-t jelentett, "a vár megszaggatja az ellenség máját". Tovább bonyolíthatja az ügyet, de csak filológiai szempontból, hogy Jókai Mór *Az utolsó budai basa* című kisregényének lapjain leltem a következő sorokat: "Mi elmentünk száműzetésünk helyeire; a kegyencek nem hallják jóslatainkat többé. De hallják, ami azoknál rettenetesebb: a jóslatok beteljesülését! Elveszett Érsekújvár, elveszett *Esztergom*; mit mi *Dzigerdilennek* neveztünk, *keresztény szívét átjárónak*, az most ránk nézve lett Dzigerdilen;" (kiemelések tőlem: R. I. P.).²⁵

A központi metaforaként megjelenő dzsigerdilen jelentése állandóan változik, a keresését, illetve a meglelését épp ez akadályozza meg. Alakzatiságának, mint jelölő trópusnak a jelentése a végtelenné tehető jelölési folyamatban mindig halasztódik. Sőt, néha magából a jelölőfolyamatból is kiválva, csupán alakváltozatai között létesít metaforikus kapcsolatot. (Például a Dzigerdilenként azonosított Hold Anna arcát világítja meg, aki szintén a keresés célpontja, azaz a dzsigerdilen, és talán nem túlzás, ha eljátszunk a szavakkal, hiszen Háy is ezt teszi, mikor Anna vezetéknevéből és Budából, a dzsigerdilen metaforán át, a Pest-Buda korabeli kifejezést kovácsoljuk.) A központi alakzat a metafora metaforájává válik.²⁶

Rác feltűnteti a munkája során a metaforikus jelenségeket (a főszereplő, aki esetenként a narrátor, személyiségének széthullását az országgal és annak sorsával azonosítja), amihez erősen fűződik a narráció kérdése is.

Míg a mű megjelenése körüli időszakban több kritikus is történelmi regénynek titulálta a *Dzigerdilent*, mára már egyre többen tekintenek rá más szemmel. Török Lajos A

²⁵ Rác I. Péter 2000: A boldogtalanság könyve http://magyar-irodalom.elte.hu/prae/pr/200001/301_raczipeter.html 2020

²⁶ Rác I. Péter 2000: A boldogtalanság könyve http://magyar-irodalom.elte.hu/prae/pr/200001/301_raczipeter.html 2020

történelem félreolvasása című tanulmányában a *Dzsigerdilen* Jókai műveinek elemzésekor említi. Ebben a kontextusban, Kulcsár-Szabó Zoltán írása alapján, a Háy mű irodalmi párbeszédet folytat Jókai történelmi témájú regényeivel. A vita tárgya azonban, hogy Jókai művei valóban történelmi regény-e. A pozitivista elmélet szerint a történelmi regény elsősorban a hiteles történelemábrázolásra törekszik, míg Jókai fantáziát és eszményeket helyez előtérbe. A válasz ebben a tanulmányban egyértelműen az, hogy sem Jókai művei és ezzel egyetemben Háy török témájú regénye sem tartalmazza teljes mértékben a történelmi regények alap attribútumait. Egy fontos pontja a tanulmánynak a Háy regény szempontjából, hogy Török szerint Jókai újraolvasásának friss lehetőségeit tárja fel. Ez a gondolat köszön vissza Vincze Hanna Orsolya *Önéletírás, tények, toposzok* című tanulmányában, ahol a 17-18. századi erdélyi önéletírások és magyar emlékiratok kapcsán jelenti ki azt, hogy a mai magyar próza, közte Háy János *Dzsigerdilenje* is, újraolvassa ezeket a régi írásokat. A magyar irodalomban a próza perspektívájából a mai magyar regények nem voltak hatással, viszont jelentőségük megmutatkozik abban, hogy a magyar irodalomtörténet részévé tették az újraolvasott, újraértelmezett emlékiratokat.

Az elkövetkező években többen ál-történelmi, ál-regényként, sőt mesei regényként említik a *Dzsigerdilent* tanulmányaikban. Az utóbbi évek magyar prózájában mások is játszottak ezzel a látszattal: ál-történelmi ál-regényeket írt Márton László (Jacob Wunschwitz igaz története) Láng Zsolt (*Bestiarium Transylvaniae*), Háy János (*Dzsigerdilen*).²⁷ – írja Györffy Miklós: *Magyar elbeszélő szövegek* című tanulmányában, egy lapon említve Háyt Darvasival. Az elbeszélés bizonyos értelemben vett restaurációja (menthetetlenül) végbement a mai magyar prózairodalomban. Megszelídült az elbeszélés, melynek reflexív vagy önkritikus volta mintegy immanens történetté változott, ami alatt nem az elbeszélés egészérvé-nyűségének és hitelességének naiv restaurációját értjük. Az elbeszélés aktusa kilép a történetmondás labirintikusságából, s történetalakzatként disszeminálódik. Darvasi László első novelláskötetei és Háy János mesei regényei mellett Bartis vallomásprózái nevezetes módon billentik vissza az elbeszélést a beszédaktus egzisztenciális meghatározottságába. Mintha az egyébként teljesen különböző elbeszélői minták azt kívánnák demonstrálni, hogy a mindenkor történet egyes elbeszélőjének élete valóban azon múlik, vajon történetét, függetlenül a befogadás mikéntjének feltételeitől, el tudja-e beszélni. Az el-hallgatáson túli el-mondás igénye artikulálódik a kommunikációs szituációkban.²⁸

²⁷ Györffy Miklós 2004: *Magyar elbeszélő szövegek*. Pozsony: *Kalligram* Kiadó. 254

²⁸ Bombitz Attila 2005: *Akit ismerünk, akit sohasem láttunk*. Magyar prózaszeminárium. Pozsony: *Kalligram* Kiadó. 58

A posztmodern regényben az alávetettek nézőpontjának megmutatása, a marginalizált csoportok hangjának megszólaltatása központi szerepet kap.²⁹ Hajdu Péter: *Irodalom, történet, titok, idegenség* c. munkájában többek között a *Dzsigerdilent* is példaként említi erre az újításra. Már a munkám folyamán szó volt arról, hogy a török hódoltság korát a posztmodern regények nem úgy írják le, hogy az mindennél rosszabb volt, mint azt a megelőző regények tették. Hajdu tanulmánya alapján a *Dzsigerdilen*ben is az a török-magyar viszony áll elő, amit a posztmodern preferál, inkább a kisebb rossz (azaz a törökök nyugalmas elnyomása), mint újabb hódítani vágyók (érti ez alatt magát a magyarokat is). A tanulmány szerint viszont a török kort nem idealizálják ezek a posztmodern regények, inkább elkerülik azt, hogy értékelniük kelljen.

A korban hozzánk közelebb álló kritikák és tanulmányok több helyen is felvetik a *Dzsigerdilen* mágikus realizmusba való besorolását. A történelmi regény helyett áltörténelmi regények kezdték nevezni, aztán újabb fogalom jelent meg az egyik 2012-es tanulmányban. Az áltörténelmi regény megnevezés helyett éppígy használható a Linda Hutcheon által bevezetett historiográfiai metafikció fogalma is, amely ön reflexivitás és dokumentatív jelleg ellentmondásos viszonyából alternatív, képzeletbeli történelmi víziókat teremt.³⁰ Háy János mintha az Ezeregy éjszakából és Apuleiusból tanulta volna a történelmet.³¹

Szegedy-Maszák Mihály *Jelen a múltban, múlt a jelenben* valamint a *Történelem és/vagy regény* c. tanulmányaiban ír a történelmi regény és a kortárs próza kapcsolatairól és mindkettőben példaként megjelenik Háy János *Dzsigerdilenje*. Szegedy-Maszák csak említőlegesen érintette a Háy regényt, de a körülötte forgó vitákra a műfaji meghatározással kapcsolatban így is közel a legátfogóbb válaszokat olvashatjuk a már többször feltett kérdésekre. Az irodalmi „minek nevezzelek?“, vagy inkább „minek ne...?“ Szegedy-Maszák tanulmányában megválaszolásra kerül. A *Dzsigerdilen* nem romantikus történelmi regény, és ezt alá is támasztotta azzal, hogy a regény körkörös szerkezete és a gúnyos hangvétel megjelenése nem összeegyeztethető a hagyományos történelmi regény alapsémájával.

²⁹ Hajdu Péter: *Irodalom, történet, titok, idegenség*. "A magyarok tudják, melyik a jó irány". Budapest: *Balassi Kiadó*. 245

³⁰ Németh Zoltán 2012: A posztmodern magyar irodalom hármassztratégiája. Pozsony: *Kalligram Kiadó*. 20

³¹ Tózsér Árpád 2015: Einstein a teremtést olvassa. Pozsony: *Kalligram Kiadó*. 101

II.1.3. Összefoglalás

Az előzőekben Háy János Dzsigerdilen című művének befogadásával foglalkoztam. Azért ezt a művet választottam, mert ez hozta meg Háynak, mint prózaíróak az első komolyabb sikert. A Dzsigerdilen befogadásának példáját tekintve pedig közelebb kerülhetünk a Háy életműhöz.

Az 1996-ban megjelent regény sok kritikus figyelmét felkeltette, mivel ez a mű kiszolgálta az akkori időszakban elterjedt igényt a nagyregényekre. Sokan történelmi, sőt hagyományos romantikus regénynek titulálták, megjelenése időszakában a kritika egyhangúan egyetértett ezzel, viszont később változott ez az álláspont. Ezt a jelenséget arra vezetném vissza, hogy az első komolyabban a művel foglalkozók elindították ezt az állásfoglalást és huzamosabb ideig ezt láncreakció-szerűen elfogadták, tényként kezelték. A 2000-es évek után következett be egy szemléletváltás, miután áltörténelmi regények titulálták a Dzsigerdilent, azzal magyarázva, hogy a történelmi tények a műben nem játszanak központi szerepet, valamint nem feltétlenül egyeznek a valósággal. A fikcióval teleszótt, sokszor gúnyos hangvétel, a formai megoldások inkább a posztmodern listájára jegyzi Háy regényét és erre szolgálhat érzékletes módon a historiográfiai metafikció összefoglaló megnevezés.

A cím titokzatos jelentése remek reklámként szolgált az olvasók és a kritikusok előtt is, nem beszélve arról, hogy Jókaira hivatkozva még nagyobb közönséghez tudott eljutni a mű. Saját meglátásom szerint mennyiségileg jelentős kérdést és vélekedést vetett fel a cím megfejtése. Sokan konkrét jelentésekkel ruházták fel a kifejezést, többen valamiféle elvont érzelmi, léttel kapcsolatos jelenséghez, volt, aki az olvasás gyönyörűségét vélte összeegyeztethetőnek a címmel, akadtak viszont szakemberek, akik csak a Jókaihoz kötődő mítoszt illetveényt (ezt mindenki eldöntheti a fent közölt információk alapján) próbálták felkutatni.

Azzal, hogy Háy megmondta, hogy nem történelemmel, hanem történetekkel foglalkozik, vitathatatlanul egyenes volt. Bár ez a könyv senkinek nem lesz a történelem tankönyve, de emberi érzelmekről, az életben fellépő szituációkról sokat lehet tanulni belőle. A török-magyar kapcsolatok újszerű ábrázolása szintén fontos újító lépés. Mese- és álomszerűsége, illetve a metaforikus megoldások miatt a művet a kritikusok többször ajánlják gyerekeknek olvasásra.

Összességében Háy János Dzsigerdilen című műve nagy sikert aratott a maga vitatott műfajában, kritikusaitól átlagban pozitív értékelést kapott. Több olyan jellemvonással rendelkezik, amely beírta magát a kor figyelemre méltó, jelentős művek

közé. Egy kis humorral élve, viszont bemutatva, hogy Háy igen is erős hatással van, a kortárs művészetre egy kortárs verssel zárnám ezt a témát:

Tőzsér Árpád: *Háy János*

Jöttél Vámosmikoláról,
mikor Magda nő rád szólt:
Janó fiam, itt a szívem,
lángol, mint a Dzsigerdilen.
S hiába ajánarolt már Etel,
S aztán jött Abigél s Vlaszta,
s az életed jól el... bandzsította.
egy gatyában temettek el.
Nyugodj, szegény Háy Jani!
Finita!, se nő, sem mani!³²

³² Tőzsér Árpád 2009: Csatavirág. (Lét-dalok). Pozsony: *Kalligram Kiadó*. 92

III. HÁY JÁNOS LÍRAI MUNKÁSSÁGÁNAK RECEPCIÓJA

Háy munkásságában lírai teljesítménye is kiemelkedő. Kritikusai folyamatosan hangoztatják, hogy a drámai műveivel kapcsolatban születik a legkevesebb értékelés, ezzel nem értek egyet, versesköteteiről és vegyes köteteiről jóval kevesebb kritikával lehet találkozni. Az alábbiakban a költő versesköteteinek befogadását mutatom be nagyvonalakban, a vegyes köteteivel nem, bár abban is jelennek meg versei a fókusz kifejezetten a lírai teljesítményre szeretném helyezni. A vegyes köteteket nem lehet csakis lírai szempontból elemezni, mivel ezek a kötetek kompozíciók a prózai, illetve képzőművészeti alkotásokkal együtt alkotnak kerek egészet. Sajnos versesköteteivel kapcsolatban jóval kevesebb kritika és tanulmány áll rendelkezésemre, mint a többi műfajnál, ennek ellenére igyekszem minél pontosabb képet festeni Háy lírai műveinek recepciójáról.

Már első kötete megjelenése előtt Háy neves folyóiratokban publikált. Zalán Tibor a *Tiszatáj*-ban megjelent írásában szól Háy költői munkásságának indulásáról. *Háy János és Kurdi Fehér János versei elé* c. írásában a szerző a „két János” verseiről nyilatkozik elismerően. Zalán Tibor még látja a kiforratlan stílust és leírja, hogy a versek minősége sem az igazi, de védelmére kel a két pályakezdőnek „a megátalkodottan nem-emlékezők”-kel szemben, akik „hitük szerint már indulásukkor originális, összetéveszthetetlen hangon szólaltak meg, tudtak megszólalni, pofázni, hadoválni.”³³ Hozzáteszi, hogy a költővé válás még csak a befogadás időszaka, ezért nem lehet epigonnak nevezni a két új szerzőt. Háy Jánosról így nyilatkozott: „Háy János flegmatikus, mintha neki a világ, költészet, létezés mindegy lenne, elfogadja, hogy a jelenségeket szinte csak ironikus távolságtartással lehet méltósággal, vereségélmény, megalázódás nélkül szemlélni, át- és túlélni. Verseinek mögöttes világában talán gyöngéd, talán kissé tanácstalan, kissé elárvult, kicsit reménytelen. Lenne, lehetne érzelmesebb is — talán. Ki fog derülni, hamarosan.”³⁴ Az ajánló írója nem tévedett, amikor Háyban tehetséget látva ajánlót írt versei elé.

Háy első verseskötete a *Vigyázat, humanisták. A növények hazája* c. kötet, melyet 1990-ben adtak ki és az 1996-1998 között íródott verseket tartalmazza. Ezt megelőzte egy évvel korábban a *Gyalog megyek hozzád a sétálóúton* c. kötet, amely szintén nagyrészt verseket tartalmazott, de Háy képrajzai is megjelennek benne, így ezt a vegyes kötetek soraiba kell számítani. 1998-ban Háy két rövid verseskötetet jelentetett meg, melyek fogadtatása elismerőnek mondható. A két kötet, bár például kompozíciós elveiket tekintve

³³ Zalán Tibor 1986: Háy János és Kurdi Fehér János versei elé. *Tiszatáj*. 40. évf. 1. sz./1986, 43-44.

³⁴ Zalán Tibor 1986: Háy János és Kurdi Fehér János versei elé. *Tiszatáj*. 40. évf. 1. sz./1986, 43-44.

szorosan összetartoznak, olyan sajátos, tematikus-motivikus értelemben vett zárt versvilágot valósít meg.³⁵ Ez a két kötet a *Valami nehezék*, az író 1994-1996 között született verseit foglalja magában a kötet és az *Istenek*. Erről a két kötetéről Kulcsár-Szabó Zoltán ír *Beszélő bábuk* c. kritikájában. A *Valami nehezék* kötet egyik legfontosabb motivikus szerkezeti elve, meglét és hiány ellentéte sem annyira valamiféle közvetlen nosztalgia szignáljaként, hanem a képzelet működésének funkciójaként ragadható meg.³⁶ Kulcsár-Szabó szerint emiatt nevezte kritikájában Kálmán C. György csalódottan lényegében „súlytalannak”, komolytalannak a kötetet. Az *Istenek* c. kötet címe témamegjelölő. Ahogyan a *Valami nehezék*ben meglét és hiány, az *Istenek*ben „kint” és „bent” szemantikus ellentéte határozza meg a versek motivikáját, valamint az „érintkezés” legkülönbözőbb képzetei, ami arra utal, hogy a referenciaként adott világok átjárhatósága éppen a „teremtés” véletlenszerűségének tudható be.³⁷ A teremtő erő mindkét kötetnél a fantázia. *Egy szerelmes vers története* c. kötet 2010-ben látott napvilágot. Háy olyan gyakran használt témái jelennek meg a kötetben, mint a bánat, az öröm, a szerelem, a fájdalom és ezek közötti feszültségek. Háy munkásságát végigkíséri a házasságtörés, házasságfüggőség gondolata, ami ebben a kötetben is számot tevő tárgykör. „Háy összegez – írta Margócsy a *Kotródom el-ről* 2002-ben. Ez az összegzés most még nyilvánvalóbb. Az *Egy szerelmes vers története* Háy talán eddigi legjobb, de mindenképpen legkoherensebb, legjobban szerkesztett, legbátrabb ívű kötete. A nézőpontok változása, a gyerekkor, a felnőtté váló félelem, a társadalmi mobilitás elvárásának kényszere, illetve az általa okozott elbizonytalanodás egy ciklusonként változó, mégis állandónak tetsző hangon megszólaltatott történetté áll össze.”³⁸ - írja a kötetéről Horváth Csaba.

Az öregtó felé 2017-ben került napvilágra. Ayhan Gökhan a *Versben utazunk* c. írásában fogalmazza meg gondolatait Háy János nyolcévnyi líraterméséről, ugyan is *Az öregtó felé* tartalma ennyi időn keresztül jött létre. „*Az öregtó felé* c. verseskötete azonnal földhöz vág. Nem kímél, nem tűr el mentegetőzést, fikarcnyi esélyt sem ad a dolgok elmismásolásának. Nem tesz engedményeket. Miért is tenne, errefelé ez a félvállról vett gesztus nem megengedett. Merre, milyen vidékeken is járunk éppen? Több mérföldnyi távolságra az éden fáitól, a Háy feltárta megannyi belső táj a mindennapok apokalipszisét kínálja.”- írja a könyvről Ayhan Gökhan. A kritika szerzője férfiasnak és keménynek

³⁵ Kulcsár-Szabó Zoltán 2001: *Beszélő bábuk*. Jelenkor. 44. évf. 1. sz./2001, 95-96.

³⁶ Kulcsár-Szabó Zoltán 2001: *Beszélő bábuk*. Jelenkor. 44. évf. 1. sz./2001, 95-96.

³⁷ Kulcsár-Szabó Zoltán 2001: *Beszélő bábuk*. Jelenkor. 44. évf. 1. sz./2001, 95-96.

³⁸ Horváth Csaba 2001: *Az ártatlanság és a tapasztalás dalai*.

https://epa.oszk.hu/00300/00381/00159/EPA00381_kortars_2011_05_2859.htm#content 2021.

találja a kötetet, ez szerinte a köntörfalazás nélküli, kíméletlen igazság kimondásában mutatkozik meg. Háy művei múltba repítenek, Kádár-rendszer idejére és a megannyiszor szóba kerülő létkérdések ezúttal az öregedés szürkületével keveredik. A versek hangulata nagyon komor, de a Háy-féle humor és az irónia örökösen reményt ad *Az öregtó felé* c. kötetben is. Összefoglalóan Ayhan Gökhan így vélekedett a kötetéről: „Az öregtó felé vajmi kevés derűvel kecsegtető olvasmány, azonban markáns, koffeinerős költészet, és egyértelműen a legjobb fajtából való.”³⁹

Németh Gábor könyvkritikát készített *Hova lesz a séta* címmel. A véleménye a kötetéről az, hogy nagyon szomorú és becsületes könyv. Beszámol a hangulatról, amit ugyan olyan nyomasztónak lát, mint más kritikusok. Megjegyzi, hogy a zsák és hamu motívuma, illetve a kötet mottója a bibliai Eszter könyvéből valók. Ginsberg *Üvöltését*, T. S. Eliot *Az üresek* című költeményét is felismeri Háy verseiben, illetve több Kemény István szónoklatot is felfedezni vél. A kötet verseiből Háy kiöl mindennemű pátoszt és elveti az a formai értelemben vett nagy költészet tradícióját.

Háy lírai munkásságáról hullámvölgyesek az álláspontok, de a mérleg több esetben is az elismerés irányába billen a kritikusok által megfogalmazott vélemények alapján. Költőként nem a legkiemelkedőbb alkotó egyéb irodalmi munkásságához képest, drámai és prózai alkotásai nagyobb sikereket hoztak számára. Talán ez magyarázza annak tényét, hogy sokkal kevesebb kritika született az ebben a műfajban alkotott szerzeményeiről. A továbbiakban három verseskötet befogadásával foglalkozom. A *Meleg kilincs* c. kötet huszonöt évnyi költői munkának válogatott verseit tartalmazza, Háy 2008-ig terjedő lírai munkásságát lehet ezen kötet által végig követni, ezért tartom fontosnak ismertetni a recepcióját. A kritikusok a *Kotródóm el*-t tartják Háy legjobb kötetének tartják, e szempontok miatt választottam az alábbi versesköteteket.

III. 1. A *Kotródóm el* c. kötet recepciója

2002-ben adták ki Háy János *Kotródóm el* c. verseskötetét, melyben a költő 1998-2002 között született versei szerepelnek. Ez a kötet lett Háy egyik legismertebb lírai gyűjteménye. Ebben a kötetben háttérbe szorulnak a formai próbálkozások és egyre

³⁹Ayhan Gökhan 2017: Versben utazunk.
<https://nullahategy.hu/versben-utazunk-hay-janos-az-oregto-fele-cimu-verseskoteterol/> 2021.

fontosabbá válik a nyelvi játék. A legfontosabb témák a halál, a hideg, a magány, a nemszeretet, a hiábavaló szeretet és az istenek.⁴⁰

Benyovszky Krisztián *Alig-bár...* c. átfogó és alapos kritikájában írt a Kotródom el c. kötetről. „A Háy-versek nyelvi elemei által előhívott hatás alapvetően a kifejezés implicit, hiányos jellegével, és enigmatikusságával, talányos egyszerűségével írható körül, azaz a szövegek az elhallgatott, mintegy odaértett, konnotatívén benne foglalt jelentések szerepével tűnnek ki. Ilyenformán, legalábbis látszólag, fokozottabban számolnak az olvasó értelmező-kitöltő műveleteivel.”- kezdi kritikai írását Benyovszky, máris felhívva a kötetben is jelentkező Háy-féle vonásra, amely nem más, mint a nyelv kifejező erejének elégtelensége. A kritikus azt írja, hogy hogy nem a szemantikai (trópusok), hanem inkább a szintaktikai (alakzatok) szerveződéseknek van meghatározó szerepe a versek értését és értelmezését illetően; tehát inkább a mondat, mintsem a szó poétikájáról lehetne beszélni.⁴¹ A nyelvi elemekkel folytatott tevékenységek, amik sokszor bonyolultnak tűnnek hiányosságuk, megcsonkoltságuk miatt, pontosan arra hivatottak, hogy a hétköznapiasságot szolgálják. Tematikailag is látványos ez a kísérletezés, a téma legtöbb versnél banalitás, s helyenként a bumfordi esetlenség benyomását kelti – olyan naiv, „iskolázatlan” stilizáció benyomását, amely nem játékos és bájos, mint azt sztereotipizálni szokás, hanem a lírai-én szólamának megfáradt, fád keserűsége és rezignációja dominál.⁴²

A kritikus körüljárja azt a kérdést, hogy a Háy vereseinek poétikai hálózata hogyan értelmezhető, illetve, hogy a kötetszerkesztés rendelkezik-e valamilyen többletüzenettel. Benyovszky úgy véli, hogy a grammatikai szabályok ignorálásával, a verssorok elvágásával és egybeácsolásával a költő egy szándékos dilettáns költői képet akart alkotni. A versek minőségileg is különböznek és néhány verset kizárólag kötetegész horizontjában lehet értelmezni. A következő kérdés, hogy mi a textusa a kötetnek. A válasz, hogy az őselemek köré épül (tűz, víz, föld, levegő), ami visszautal Háy *Xanadujára*. Ezen belül rengeteg keresztény mitológiai részt értelmez. Benyovszky a kritikát egy Háy idézettel zárja: „ott, ahol a híjak vannak, oda jön be a te történeted, az olvasói saját élmény”.⁴³

Herczeg Ákos *Szomorúmanókon innen és túl* c. kritikájában szintén ír a már említett elemi hiányról, amit az olvasónak kell kitöltenie az ő történetével. Immár nyoma sincs a *Valami nehezék* álnaiv perspektívájának, továbbá az *Istenek* jelentést defiguráló nyelvi „menedéke” sem adott a versbeszélő számára. A versek nyomasztó hangulatát nem

⁴⁰ Valuska László 2004: Háy János. *Szépirodalmi Figyelő*. 3. évf. 5. sz./2004. 111-116.

⁴¹ Benyovszky Krisztián 2002: *Alig – bár... Bárka*. 10. évf. 4. sz./ 2002, 104-108.

⁴² Benyovszky Krisztián 2002: *Alig – bár... Bárka*. 10. évf. 4. sz./ 2002, 104-108.

⁴³ Benyovszky Krisztián 2002: *Alig – bár... Bárka*. 10. évf. 4. sz./ 2002, 104-108.

fedti el a korábbi játékosan súlytalanító attitűd. Marad a zsigeri fájdalom, melyet azonban a nyelv nem enged egészében láttatni, a maga töredékességében ellenben annál egzaktabb kifejezést nyer.⁴⁴ A kötet értékelésének tétjét az olvasói tapasztalat hiánykitöltő képességében látja, azaz, hogy milyen érzékenységgel képes a befogadó kitölteni az író töredezett versei által szabadon hagyott űrt. A kötet Herczeg szerint hétköznapi témákat ölel fel stilizált versnyelven. A rövid versek hangulatát a szerelem, élet-halál kérdések kiszámíthatatlansága, a kiismerhetetlen lét instabilitása és a fáradtság érzése keríti hatalmába.

A *Felnőtt gyermekdalok* c. kritika Margócsy István értékelése a *Kotródom el* c. Háy kötetéről. „Háy szép dalgyűjteménye éppen most biztosítja a költőt arról, hogy életérzése ide vagy oda, éppen nem távolodásról, hanem impozáns megérkezésről van szó - e gyűjtemény után Háy már nem tud majd, még ha esetleg akarna, akkor sem, elkotródni a magyar költészet tereiről...”⁴⁵ - írja Margócsy bevezetesként. Kritikájában lényegesen kiemeli, hogy első olvasatra nagyon gyermeki és dallamos rövid verseket tartalmaz a kötet, amelyek a kisgyermeki naivitás aspektusából szólalnak meg. Pontosan ehhez illeszti Háy a leegyszerűsített lírai megnyilatkozását. Háy ezzel viszont csak „átveri” olvasóit, versei könnyedsége mögött felnőtt költői kérdésfelvetések állnak. A kritikus az Háy első osztályú kortársnak titulálja.

A kötet verseiben a szerelem és a szakítás, az együttélés idillje és kibírhatatlansága, a család megnyugtató és szorongató környezete, a megszülető gyermek öröme és fenyegetése, a "lét" folyamatának célképzetes és értelem nélküli felfogása, a halál tudomásul vétele és fel nem fogható volta jelenik meg, de ezt Háy nem férfi, felnőtt hangon mondja el, hanem, mint kisgyerek: dalolja. A művekből hiányzik az érzelmi modalitás, ettől lesznek igazán „naivak” a *Kotródom el* versei.⁴⁶ Margócsy szerint a cím a halál közelségének megérzését jelképezi a posztmodernhez illő, alulstilizált és nem önsajnáltató módon.

Teljesen más hangulatot „olvasott bele” Kemény István a *Kotródom el* c. kötetbe, befogadói tapasztalatait *A fáradtság pontossága* c. kritikájában foglalja össze. „Kotródom el. Önveszélyes cím. Eltereli a figyelmet a tartalomról, megengedi a belterjnek, hogy egy-két poénnal sejtse az elolvasást. Nem lehet emlegetni se: olvastad a *Kotródom el*-t? Céltalanul provokál. Lefokozza a költőt (állattá) és eddigi ittlétét (ólalkodássá).

⁴⁴ Herczeg Ákos: Szomorúmanókon innen és túl. <https://core.ac.uk/download/pdf/161006052.pdf> 2021.

⁴⁵ Margócsy István 2002: *Felnőtt gyermekdalok*. <https://litera.hu/magazin/kritika/felnott-gyermekdalok.html> 2021.

⁴⁶ Margócsy István 2002: *Felnőtt gyermekdalok*. <https://litera.hu/magazin/kritika/felnott-gyermekdalok.html> 2021.

Nyomorúságos címe van Háy János eddigi legjobb verseskötetének, 2002 egyik legfontosabb könyvének.”⁴⁷ Kemény előző idézete alapján máris kirajzolódik az a kép, hogy nagyon jónak tartja Háy kötetét. Ami lenyűgözte a kritikust az az, hogy Háy dilettáns álarcban, mégis kíméletlenül őszintén mond ki olyan dolgokat, amiket más költők nem mernek (Már csak a szándékosan rossz címadásból kiindulva). A kritikust ámulatba ejtette, hogy Háy mennyire profin láthatatlanná tudta tenni ebben a kötetben is az iróniát. Keményt idézve: „Az ő verseinek sosem volt kínos mellékterméke: a dilettáns kiröhögése. Háy tudott idézőjel nélkül ironizálni. Avagy ironizálás nélkül idézőjelbe tenni.”

Bodor Béla a *Máma már nem teremt tovább* c. kritikájában (sok más téma mellett) beszél a kötet borítójáról. A kritika címéhez is a borítón látható Háy festmény adott ihletet. A borító illusztrációját így értelmezi a kritikus: „Háy kötetének borítóján a költő *Ma már nem teremtek* című festménye látható, melynek középponti alakja, a világűr sötétjében lebegő emberféle figura, maga is spirállá tekeredve önnön kunkori farkát szemléli; igaz, ez a csavaros farkinca adott esetben akár a galaxis is lehetne. Ez az ábra ikonográfiailag és modorában egyaránt nagyon pontosan illik a kötet írásaihoz: a kidolgozás naivitása és letisztultsága (ami nagyjából ugyanannak a folyamatnak a két végpontja, itt mégis egyszerre van jelen); a kép-tér kozmikus léptéke és az (eufemisztikusan szólva) köldöknéző főalak felett való ironizálás mintegy központi metaforája lehet a könyv egészének. Háy fragmentumainak az istene nem jelenvalókat és nem is hiányokat, hanem éppen ilyen kettőségeket teremt önmaga végtelen semmiségében.”⁴⁸

III.2. Háy János, mint költő befogadástörténete a *Meleg kilincs* c. kötet tükrében

Háy János összegyűjtött verseit (1976-tól 2003-ig írott versek szerepelnek a kötetben) olvasva több minden is kiderülhet: egy részt Háy János, aki lényével és arcával még mindig a fiatal magyar író alakmása, immáron több mint harminc éve ír verseket; másrészt egészen remek verseket ír. A *Meleg kilincs*, mint minden gyűjteményes kötet reprezentatív is egyben, amely összegzi, és új kontextusban mutatja az alkotó addigi életművét. A kötet végigolvasása egyenlő a költői fejlődésregény nyomon követésével egészen 2003-ig.⁴⁹

Szomorúmanókon innen és túl egy hosszabb, Herczeg Ákos által írt kritika a *Meleg kilincs* c. kötetéről. Herczeg ismerteti, hogy a Háy versek rajongói tartottak attól, hogy a

⁴⁷ Kemény István 2002: A fáradság pontossága. *Élet és Irodalom*. 46. évf. 18. sz. /2002.

⁴⁸ Bodor Béla 2002: *Máma már nem teremt tovább*. *Élet és Irodalom*. 46. évf. 18. sz. /2002.

⁴⁹ <http://hunlit.hu/hayjanos>

költő nem kívánja folytatni lírával kapcsolatos tevékenységét. Ezt a következtetés az szülte, hogy kiadta a már bemutatott *Kotródalom el* nevű kötetét, ami a lelki fáradtság és kiábrándultság megtestesülése. A drámai és prózai művek piaci kelendősége is erősítette a lírától való elszakadást, így egyre erősebbé vált a nyugtalanság. A *Meleg kilincs* megjelenése új távlatokat nyitott a további költői útnak, hiszen az eddigi pálya összegző munkájáról beszélünk. Az összegző munka új értelmezési lehetőséget ad az eddigi költői pálya válogatott verseinek. Háy elmondása szerint előző köteteinek szerkesztésénél a sokszínűség és az „irodalmiasság” kerülése volt a cél, ezzel ellentmondva a konzervatívabb költői beszédmódoknak. A kötet tartalmazza a korai neoavantgárd ihlettségű műveket, illetve a legfrissebb versek egészen sajátos, alulretorizált, álnaiv-vallomásos költői nyelvének tapasztalatát.⁵⁰ Herczeg szerint a pályaösszegző kötet merész vállalás volt Háy részéről azért, mert az olvasók eddigi befogadói tapasztalatait felülírhatja, más szempontból pedig frissítő hatása lehet az esetleges unalom ellen.

Az összefoglaló kötet szerkesztésében megfigyelhetőek különböző defigurációk, a nyolckötetnyi mű egyes versei nem az eredeti helyükön és szövegkörnyezetükben jelennek meg. Ez nem azt a célt szolgálja, hogy differens többletjelentést kapjanak a versek az új összeállítás által, Háy interjúiban ezt magabiztosan leszögezte. A versek egyébként sok esetben a nyelven kívüli kommunikációra törekedtek, például a vegyes kötetekben szomorúmanók illusztrációjával, mivel a nyelv kifejező képessége korlátolt a társas kapcsolatokban. Háy rendszerint manifesztálja, hogy nem szeretne változtatni a már megírt munkáin. Korábban a *Gyalog megyek hozzád a sétáló úton* c. kötetbe is változatlanul kerültek be Háy fiatalkori versei. Mikor egy interjú alkalmával ezt nagy bátorságnak nevezte Keresztury Tibor, Háy a következő módon válaszolt: „A kamaszkoromhoz kötődő szövegek azért kerültek bele, mert egyszerűen nem akartam, hogy az irodalmi közélet szervezze meg az én kötetemet. Nem voltam hajlandó huszonkilenc évesen fölülbírálni a tizenkilenc éves önmagammat. Az én életem az én életem, az irodalmi élet meg le van szarva. Nekem az írásokat a magam sorsa szerint kellett rendbe raknom. Nem hajthatok ki éveket és hozzájuk kapcsolódó műveket azért, mert nem volt lehetőségem huszonkét évesen megjeleníteni.”⁵¹ Később ráerősített a szövegei eredetijéhez való erős ragaszkodásra, amikor Ayhan Gökhannak adott interjút: „... nem szeretném felülbírálni, a mostani énem felől átigazítani a régi szövegeket. Az mind én voltam egykor, nincs alapom

⁵⁰ Herczeg Ákos: Szomorúmanókon innen és túl. <https://core.ac.uk/download/pdf/161006052.pdf> 2021.

⁵¹ Háy János, Keresztury Tibor 2001: A diskurzus a mű és a világ között van. *Magyar Lettre International*. Tél. 43. sz./ 2001.

megkérdőjelezni az akkori éneket, bár erre van számtalan példa a magyar irodalomban. Persze itt-ott azért belejavítok, kiiktatok hibákat, de alapvetően nincs változtatás. A verseknél voltam bajban, amikor a *Meleg kilincset* raktam össze, mert ott tényleg voltak olyan írások, amiket már nem vagy nem pontosan értettem, s nem tudtam visszaidézni azokat a poétikai és nyelvfilozófiai problémákat, amelyek a szövegeket generálták, amelyek annak idején engem foglalkoztattak. De különben nincs bennem se múltátalakítási szándék, se nosztalgia, praktikusán viszonyulok a dologhoz.”⁵²

Csak teremt és teremt c. Bedecs László kritika nagyon alaposan veszi át Háy összegző kötetének elemzését. Leírja, hogy a kezdeti lelkes szembeszállás minden klasszikus irodalmi konvenció ellen a költő későbbi verseiből már lassanként eltűnt. A kilencvenes évekre a konfliktuskereső, provokatív neoavantgárdtól költői hangja eljutott a szelídebb, érzékenyebb formákig. Bedecs hangsúlyozza, hogy annak ellenére, hogy Háy kezdetben próbált ötletesen formabontó lenni, a kritika nem tüntette ki nagy figyelemmel, mivel semmi radikálisan újszerűt nem láttak benne. Ahogy az erős ironia kifakult Háy verseiből, úgy indult el az érzelmentes lázadó egy egyre szenzitívabb irányba.

Bedecs azt írja, hogy a *Welcome in Afrika* c. kötetben a túlzott ragaszkodás az afrikai jószolgálati csapat történetehez nagyotmondásokat idéz elő a kötetben. Ugyancsak régi, a pálya kezdetétől jellemző, de ebben a kötetben felerősödő eszköz a különféle nyelvi-logikai játékok alkalmazása, egy-egy szókapcsolat vagy mondat forgatása, kitekerése.⁵³ Az kritika szerzője szerint ezek gyenge teljesítményű művek lettek. Ezt követően a *Marlon és Marion* kötetet boncolgatja, melyet átmeneti kötetnek lát, amiben még nem teljesen alakult ki a játékosság és a visszanyert érzelmesség egyensúlya. Itt jelenik meg, a későbbiek során alaposan feldolgozott tematika, a török kor világa és a szerelmi, párkapcsolati kérdések. Továbbiakban szó esik arról, hogy Háy kedveli a zárt köteteket és a kizárólagos témaválasztást. Szerkezetileg nem a Háytól megszokott rendszertelen rendszert követi a *Valami nehezék* c. kötet, amely a versek hosszúságában, „tornasorában” találta meg azt az újszerű, a véletlenszerűségre is sokat bízó szervezőelvet, mely látszólag felülírja a tematikus megfeleléseket, épp abból a célból – olvasható az eredeti kötet fülszövegén –, hogy a versek hagyományos művészi elrendezése ne utalhasson egy versen túli jelentésre.⁵⁴ Bedecs ennél a

⁵² Ayhan Gökhan 2013: Jó országunk lesz, ha mindenkinek jobb lesz. <https://www.kulter.hu/2013/11/jo-orszagunk-lesz-ha-mindenkinek-jobb-lesz/> 2021.

⁵³ Bedecs László 2009: *Csak teremt és teremt. Jelenkor.* 52. évf.10. sz./2009, 1089.

⁵⁴ Bedecs László 2009: *Csak teremt és teremt. Jelenkor.* 52. évf.10. sz./2009, 1089.

kötetnél állapítja meg, hogy Háy végre rátalált saját nyelvére az esetlennek tűnő, egyszerű nyelvet és logikát imitáló beszédmóddal.⁵⁵

A kötetben változatlanul egyben tartva egyedül a *Marion és Marion* c. vegyes kötet szövege került be. Herczeg szerint néhány kritikus ezt a *Marlon és Marion* kötet relevanciájaként foghatja fel. A *Holdak és Napok* c. kötet versei a *Valami nehezék* cím alatt szerepelnek a *Meleg kilincs*ben. Ezek leginkább szerelmi témájú versek, de a témakör kimerítettsége ellenére Háy elhatárolódik mindenfajta anakronizmustól. Mindezt érezhető erőlködés nélkül, a kontextushoz szorosan hozzáfűződő számtalan idegen hang beszűrődésétől tulajdonképpen mentesen; mégpedig úgy, hogy a direkt kimondás és visszaszorított érzelmi kifejezés szerencsésen exponált kettőssége határozza meg a versek arculatát.⁵⁶ Háy költészete tehát azzal billenti ki versolvasási szokásainkat, hogy a különféle léthelyzetek tétjét egyfajta álnaiv retorikával súlytalanítja.⁵⁷ A *Valami nehezék* és *Istenek* c. kötetekről már szót ejtettem, a kritika a szerkesztési módról és a témakörrel beszél e köteteket illetően. A *Kotródom el* c. verseskötetről is ír néhány gondolatot a szerző, de ezt már az előző részekben szintén elemeztem, a *Meleg kilincs*ben betöltött szerepére nem tért ki a kritika szerzője. Erre a kötetre jellemző a költői lemondás, fásultság és kiábrándulás hangulata.

Bedecs véleménye, hogy az *Istenek* jelentették a Háy-költészet akkori csúcását. A kötet címbeli témamegjelölése pontos: a mitologikus kérdések és a privátszféra keretei közül szóló nyelv, konkrétan a görög mitológia narratíváira emlékeztető, egy isteni család történetének mozaikjait kirajzoló, de egy mai, átlagos család hétköznapi életének nyelvi sablonjaival dolgozó versbeszéd minden korábbinál élesebben mutatta meg Háy poétikai törekvéseit, azaz a költészetében rejlő valódi potenciált.⁵⁸ Gyermeki logikát és nézőpontot mutat be a kötet, a keresztény mitológia motívumaival keverve. A teremtés jelképesen jelenti a kötetben a misztikumot és a versírás folyamatát. Talán ebből a vázlatból is látható tehát, hogyan jutott el az avantgárddal kacérkodó antilíra a prózán keresztül az egészen mély költészetig. Hogyan keresett a hagyományos témákhoz megfelelő, azaz provokatív, a konvenciókat mindig kikezdő, mégis párbeszédképes beszédmódot.⁵⁹ A kritika írója Háy pályaindító kísérleteit nem tartja jelentősnek, a későbbi líráját viszont egyre fejlődőbbnek és maradandóbbnak határozta meg.

⁵⁵ Bedecs László 2009: Csak teremt és teremt. *Jelenkor*. 52. évf.10. sz./2009, 1089.

⁵⁶ Herczeg Ákos: Szomorúmanókon innen és túl. <https://core.ac.uk/download/pdf/161006052.pdf> 2021.

⁵⁷ Herczeg Ákos: Szomorúmanókon innen és túl. <https://core.ac.uk/download/pdf/161006052.pdf> 2021.

⁵⁸ Bedecs László 2009: Csak teremt és teremt. *Jelenkor*. 52. évf.10. sz./2009, 1089.

⁵⁹ Bedecs László 2009: Csak teremt és teremt. *Jelenkor*. 52. évf.10. sz./2009, 1089

„A *Meleg kilincs* kétségtelen eredménye, hogy az életmű egészen láthatóvá, vizsgálhatóvá teszi a nyelvkritikai kérdéskör legkülönbébb poétikai megközelítésmódjainak egyfajta fejlődési ívét, amely végül egy olyan, csakis a legfontosabb elemekre redukált, pontos versnyelvbe torkollt, ahonnan egzisztenciális téttel bíró problémák kikérdezése már nehezen fokozható. Nem véletlen tehát, ha a befogadóban - a folytonosság és elmozdulás dinamikáját szemléletesen felmutató Háy-líra olvasásakor - dilemmaként fogalmazódik meg, hogy milyen továbblépési lehetőségeket rejt magában ez a megtalált költői forma. Jelen gyűjteményes kötet frissessége, változatossága arról győzhet meg bennünket, hogy érdemes lesz majd rá odafigyelni.”⁶⁰ - írja összefoglalóul Herczeg Ákos.

Lényegével mondaná ki önmagát címen írt kritikát Gere Zsolt a *Meleg kilincs* c. kötetéről. Az előző kritikához hasonlóan ő is fejtegeti az összefoglaló kötet egyes elemeit. Tematikailag a kötetet fő motívumai Gere szerint az Én létkérdésein kívül a már megszokott (a kritika kontextusában inkább elcsépelet) Isten és ember, nő és férfi, nyelv és beszéd, test és anyag, én és nem-én párosok. Újdonság viszont, hogy Háy felhasználja, s még felismerhetően parafrázeálja a könyv egész szerkezetén keresztül a német romantika szerelemfilozófiájának ideológiáját: a szerelmi érzésben feloldódó „én” toposzát, a szerelmi halál–szexualitás motívumát, sőt annak szabadságmozzanatát is.⁶¹ Gere összegzést és fordulatot az *Istenek* c. kötetben lát, szerinte ez zárja le a létkérdések hasadtságát. A kötetet megismerve kirajzolódik előtte Háy által vágyott nyelvhasználati mód.

Dobás Kata kritikájának címe *Ne izguljatok, a beszéd menedék*. Dobás már a kritika kezdetén felvázolja, hogy a kötetet két módon lehet elemezni: az egyik út, hogy a már korábban kiadott verseskötetek és a *Meleg kilincs* ismerete alapján összehasonlítani az író addigi lírai munkásságát, a másik út magának a kötetnek az önálló elemzése, ez által kihagyni az összehasonlítást. Dobás az utóbbi utat választja, mivel úgy gondolja, hogy az összehasonlításhoz egy hosszabb, komolyabb tanulmány szükségeltetik. A szerző kritikájában alapul veszi Gere Zsolt írását, azon kívül taglalja a Herczeg Ákos által neoavangard és dalszerű formai megvalósításokat. Egyenként elemzi a *Meleg kilincset* alkotó köteteket. Mivel ezekről már az előző kritikák kapcsán szó volt és a jelen kritikával sok egyezést mutatnak, így csak azokat az észrevételeket említeném, melyek eltérnek az előző írásokban megjelenőktől. A *Gyalog megyek hozzád a sétáló úton* szövegeinél például

⁶⁰ Herczeg Ákos: Szomorúmanókon innen és túl. <https://core.ac.uk/download/pdf/161006052.pdf> 2021

⁶¹ Gere Zsolt 2008: Lényegével mondaná ki önmagát. <https://revizoronline.com/hu/cikk/612/hay-janos-meleg-kilincs/> 2021.

fontosnak tartja kiemelni a kritikus, hogy az eltelt idő okán másfajta megvilágításba kerülnek a „szovjet költő” (*Szeretet*), „proletár költő” (*Apróságok*) kifejezések, illetve kortársi olvasatból is túlmutat az intertextualitás hagyományos játékán például *A nemzet ünnepe* című, *március 15-i műsor* alcímű, Petőfit és Reviczkyt parafrázáló alkotás.⁶² *Welcome in Africa* és a *Marlon és Marion* c. darabokat hiányos szövegrészek szerepeltetése köti össze. A kritikus kiemeli az *Istenek* c. kötetet, véleménye szerint a kötetek közötti átmeneti kapocsként egy olyan nyelvezetet hoz létre, amely különleges keveredést alkot a neoavangard és posztmodern szövegjátékai között.

Minden kritikát összevetve a *Meleg kilincs* Háy lírai munkásságának az összefoglaló kötete, ami jó néhány kritikusnak vonzotta a szemét. Nem lehet kijelenteni, hogy átlagban a kritika pozitív vagy negatív véleménnyel volt a kötetéről, mert a vélekedések sokszor önmagukban egy íráson belül is megosztó álláspontokat képviseltek. A kritikusok egyetértettek abban, hogy a kötet kiadása új perspektívába helyezi Háy lírai munkásságának befogadását, hiszen lehetőséget ad arra, hogy egységesen, a költő által meghatározott módon is olvashassuk az addigi korszak verseinek egyvelegét.

⁶² Dobás Kata 2008: „Ne izguljatok, a beszéd menedék” <http://www.barkaonline.hu/tarca/1014-kritika-hay-janos-koeteter1> 2021.

IV. HÁY JÁNOS DRÁMAI MŰVEINEK RECEPCIÓTÖRTÉNETE

Az előző fejezetekben már szó volt Háy János lírai, valamint prózai műveiről és az azokról szóló kritikákról, a művek befogadásáról. Ebben a részben Háy drámaírói pályájának gyümölcseiről és azok recepciójáról készíték összefoglalót. Háy drámaírói munkásságát Horváth Csaba „*Igazi hősök voltak, bár nem voltak úgy öltözve, mint a görög tragédiákban, meg a faterjuk se volt király meg herceg*” c. tanulmánya alapján két részre osztottam. Az életmű jelenlegi fázisában a drámák legalább két csoportra oszthatóak, de a hármas felosztás is megkockáztatható. A *Gézagyerek* kötet négy drámája a közös megjelentetés, illetve a jelentős recepciótörténet okán is egységet képez, míg a *Házasságon innen és túl*, a *Völgyhid*, a *Vasárnapi ebéd*, a *Háromszögek* másféle drámamodellt mutat. A *Nehéz* a két csoport szintézisének tekinthető.⁶³ Az első részben mélyebben a *Gézagyerek* című drámával foglalkozom majd. Ezzel a művel szemléltetném Háy első drámakorszakának recepcióját. A *Gézagyerek* c. műre azért esett a választásom, mivel ez egyben a kötet címadó darabja és ez hozta meg Háynak a drámaírói sikert. Háy János első színdarabja 2000-ben jelent meg, és még abban az évadban bemutatták Debrecenben. Az előadás a POSZT-on jelentős sikert aratott, és a darab elnyerte az évad legjobb új magyar drámája díját.⁶⁴ Az első drámák és négy év novella termése közösen a *Gézagyerek* című kötetben jelentek meg. A második drámakorszak befogadásának bemutatása pedig a *Házasságon innen és túl* c. dráma alapján történik.

A drámákról kissé bonyolultabb beszélni recepciójuk szempontjából, mint más irodalmi műfajokról. Ez azért van így, mert a befogadás nem csupán az olvasás folyamatával történik meg, a drámákat színházi előadások is újrateremtik, tehát a szövegen kívül az előadás is befolyásolja a befogadót. A színházi darabok a rendezők, színészek tolmácsolása által teljesen más megvilágításba kerül. Ez által több síkon kell vizsgálni a mű recepcióját. A Háy drámák körüli kritikák és tanulmányok leginkább színházi szempontból kidolgozottak. Megfigyelésem alapján az író rengetek interjút adott a drámai műveinek értelmezése miatt, talán ez a műfaj az író által leginkább megmagyarázott terület. Amilyen titokzatosnak és fantáziafelkeltőnek hagyja meg a prózai műveit, legalább annyira próbálja a befogadókkal megérttetni drámáit. Pedig a drámáinak nyelvezete egyszerű, hétköznapi, de mégsem szokványos.

⁶³ Horváth Csaba 2013: „*Igazi hősök voltak, bár nem voltak úgy öltözve, mint a görög tragédiákban, meg a faterjuk se volt király meg herceg*”. *Kalligram*. 22. évf. 2. sz./ 2013

⁶⁴ P. Müller Péter 2014: *A magyar dráma az ezredfordulón*. Budapest: *L'Harmattan Kiadó*. 107.

Háy János egy interjúban Spiró Györgyre hivatkozva a legfilozofikusabb műfajnak nevezte a drámát: „Ha megnézem azokat a drámákat, amiket szeretek, a Hamletet, a Godot-t, Ionesco-t, Bernhardot, Stoppardot: ezek mind erőteljesen filozofikus darabok. Valahogy ez jut az ember eszébe, ha két ember beszélget. A beszélgetésnek akkor van értelme, ha a lét lényegét érinti. Tehát a filozófia itt nem, mint filozofálás jelenik meg, hanem a szereplők eleven gondolataként, mellyel rákérdeznek saját létükre.”⁶⁵ Maga Háy mondta azt is, hogy ezekre az egyszerű, hétköznapi körülményekre azért van szükség, hogy ő maga is, a saját szintjén tudjon a létről elmélkedni, ne kelljen Heidegger vagy Nietzsche magaslataiba emelkedni akár nyelvileg. „A filozófia néha úgy próbálja megoldani a problémát, hogy beleviszi a bonyolultságba, s ennek során elveszik a probléma elevevése és zsigeri ereje. Én viszont azt akartam, hogy ezek az alapkérdések a maguk elevevéseiben, a maguk létre vonatkoztatott direktségében szólaljanak meg. Úgy éreztem, hogy ezek az emberek a maguk egyszerű nyelvén feltehetik ezeket a kérdéseket, elgondolkozhatnak ezeken a kérdéseken, és végre én is azon a szinten gondolkodhatom ezekről, amilyeneken képes vagyok. Nem szeretném eljátszani, hogy többet tudok a világról, mint a munkanélküli cimboráim.”⁶⁶

Horváth Csaba tanulmányában osztja a szerző véleményét a művek nyelvi kérdésében, szerinte Háy drámáiban a dramaturgia, a figurák karaktere vagy a nyelvi világ ugyanannyi változást, mint állandóságot mutatnak, a saját létre történő rákérdezés igénye és a rákérdezés lehetőségének ütköztetése az összes színpadi művet meghatározza. A szereplők nyelvi lehetőségei és a lét tragikumának verbális feloldhatósága között kibékíthetetlen ellentét feszül. Háy a heideggeri értelemben beszélni nem tudó hősöket a beszéd és a beszéd tárgyának eltávolodásából adódó különbséget tudatosítva saját nyelvük világában kérdezteti rá létük problémáira. S a rákérdezést befejezhetetlen folyamatként ábrázolja. A „Szöveget a nyelvben tartjuk, csak diskurzusként létezik” gondolata párhuzamba kerül a dráma műnemi párbeszédességével.⁶⁷

A beszédmód és a szóhasználat viszont felmerült más módon is Háy drámái kapcsán. Azon kívül, hogy az egyszerű ember nyelvére vannak megírva a drámák, nem csak azt jelenti, hogy jól érthetőek. Háy és kritikusai többször is említik, hogy az író ebben a műfajban leginkább a beszélt nyelvhez közelít, ez megmutatkozik a vulgaritást

⁶⁵ Horváth Csaba 2013: „Igazi hősök voltak, bár nem voltak úgy öltözve, mint a görög tragédiákban, meg a faterjük se volt király meg herceg”. *Kalligram*. 22. évf. 2. sz./ 2013

⁶⁶ Elek Tibor 2007: *Árnyékban és Fényben. Darabokra szaggatott magyar irodalom*. Pozsony: Kalligram Kiadó.

⁶⁷ Horváth Csaba 2013: „Igazi hősök voltak, bár nem voltak úgy öltözve, mint a görög tragédiákban, meg a faterjük se volt király meg herceg”. *Kalligram*. 22. évf. 2. sz./ 2013

tartalmazó dialógusokon is. „A drámai szöveg célja, hogy beszélhető nyelv kerüljön a színpadra. A színpadi nyelv az irodalmi nyelvek közül a leginkább kötődik a nyelv éppen aktuális állapotához. Csak létező nyelven szólalhatok meg. Archaizmussal csak reflektíve, ironikusan élhetek. Egy mai szituációban játszódó színdarab nem tud nem számolni azzal, hogy a nyelv jelen pillanatban milyen állapotban van. Korántsem gondolom azt, hogy a színpadi írók képesek volnának a nyelvet radikálisan befolyásolni... A folyamat teljesen fordítva zajlik: a nyelv alakulása befolyásolja azt, hogy milyen színpadi nyelven szólal meg az alkotó.”⁶⁸ A szókimondó stílus többekben felháborodást keltett és trágárnak kiáltották ki művek nyelvezetét. A szerző *A nyelv diktátumában* válaszolt a tudatlan rágalmozó véleménynyilvánításokra. „Minden dolog trágár, ami közel hoz hozzám olyan szituációkat, ahol nekem valójában semmi keresnivalóm... Művészetben trágárság az, amikor az alkotó nem tartja be a distanciát, azaz az alkotó és a mű tárgya között nincs meg a megfelelő távolság.”⁶⁹ Az író joggal és ön azonosan teszi ezt a kijelentést, műveiben mindig törekszik a távolságtartásra, az objektivitásra és szövegei úgy a drámában, mint más műfajokban teljességgel tartják az író és műve közti „tisztas távolságot”. A próza kapcsán magyarázza el a trágárság és a vulgaritás különbségeit: „Ha a prózai művek mezsgyéjén haladok tovább, és a textust kettéválasztom dialógusra és narrációra, akkor az igazán trágárságon tetten érhető terep a narráció, hiszen a dialógusban a szereplő azt mond, amit akar, amit a jelleme lehetővé tesz. Egy szereplő lehet trágár is, ettől a könyv nem válik trágárrá. Trágárrá akkor válik, ha a narráció trágár, azaz ha a narráció terepére becsúszik a privát beszéd.”⁷⁰ A színpadi művekben a narrációt a rendezés váltja fel, a maradék része a dialógus. Ez a magyarázat nem mentegetőzés, vagy a saját neve tisztára mosásának kísérlete az író részéről, nem is a felelősség áthárítása másokra, mert a saját drámáira és azok rendezésére az író maga is büszke, több interjúban közli, hogy igyekszik megjeleníteni az előadásokon. Egyébként Háy *Gézagyerek* c. műve a nyelv kapcsán megjelenik tankönyvekben és stilisztikai témájú könyvekben is példaként a művészi nyelvre.

Horváth Csaba a *Van-e élet a posztmodern után* c. tanulmányában tesz kísérletet a Háy-féle nyelvezet és nyelvhasználat leírására. Amennyiben a műalkotás nem elfedni, hanem feltárni igyekszik a létet, annyiban nem a létet eltakarni is képes szépséget, hanem az azt feltáró igazságot kell előtérbe helyeznie. Háy ezzel a Heidegger-Gadamer-féle nyelvszemlélethez csatlakozik: „az aletheia nem elsősorban a mondatban, hanem magában

⁶⁸ Háy János 2006: A nyelv diktátuma. *Színház*. 39. évf. 7. sz./ 2006, 24-25.

⁶⁹ Háy János 2006: A nyelv diktátuma. *Színház*. 39. évf. 7. sz./ 2006, 24-25.

⁷⁰ Háy János 2006: A nyelv diktátuma. *Színház*. 39. évf. 7. sz./ 2006, 24-25.

a létben az elsődleges. (...) a lét az, ami megmutatkozik vagy elrejtőzik, és nem a létről beszélő szubjektum. Nem az volt a fontos, hogy meg kell őrizni a lét függetlenségét és vonatkozásnélküliségét a szubjektív megismeréstől és beszédétől valami modern „realizmus” stílusában, ami valami senki által nem vitatottat állapít meg. (...) az volt lényeges, hogy a létben magában eredendő tapasztalatként ismerjük fel nem csak a feltárás, hanem az elrejtés mozzanatát is.”⁷¹ Háy szavaitól függetlenül írja le ugyan azt az írói magatartást, amit Háy maga is megfogalmazott. A lét felfedése és elfedése témába a tanulmány szerzője belefűzi Háy korai drámáinak kedvelt szociális és időbeli közegét és ez által magyarázza a nyelvhasználat formáját egy eddig nem említett irányból. Ebben a szemléletben a nyelv nem erősebb a létnél, sőt a nyelv egyik alapvető tulajdonsága, hogy nem juthat el a létig. Háynál a nyelv egyszerre fedi fel és rejti el a létet. Felfedi, tehát megmutatja a lényegét, s elfedi, mert ennek a nyelvnek a beszélői éppen nyelvük inkompetenciája miatt nem juthatnak el a léttel való szembesülésig. Ezért szükséges, hogy a művek cselekménye a pályakép elején olyan szociológiai közegben jelenjen meg, ahol a nyelvtelenség referenciálisan is hiteles. A Háy-saga (Radnóti Zsuzsa) a rendszerváltás veszteseinek a világa. Ám a szereplők nyelve nem mimetizálja az élőbeszédet, hanem irodalmi nyelvvé transzponálja az alsóbb nyelvi regiszterek jellemzőit: a szegényes szó-kincset, az ismétléseket, a leegyszerűsített nyelvtani szerkezeteket, esetleg a kerülendőnek ítélt káromkodásokat.⁷²

A Háy drámák nyelvezete újszerű és különleges, de nem kizárólag emiatt hozott sikert az írónak ez a műfaj. A művek szereplői különleges sorsokat élnek meg, és karakterük jól megformált, hétköznapi, valóságos, így könnyű velük azonosulni. Sorsuk sokszor tragikus, de nem a megszokott hősi halál vagy önfeláldozás által válnak hőssé. A Háy-dráma hőse megpróbál szembeszegülni a rontó hatalmakkal, s mindezt a klasszikus drámaesztény szabályai szerint teszi, de bukása, s további életmenete teljességgel másképp alakul, mint klasszikus elődeié, akik tragikus sorsukkal nagyszabású alakokká váltak környezetük szemében, s (esetleges) haláluk katartikusan zárja le megrendítő történetüket. Háy hőse azonban a jelenkori személyiségválság útjait járja végig, és osztályrésze egyfajta redukált, szürke, jellegtelen, minden nagyságot nélkülöző „hétköznapi tragédia” lesz.⁷³ Háy szereplői a nyelvi korlátok közé zárt, teljes önkifejezés hiányában szenvednek. A szereplők saját létükre irányuló megértésvágyukkal és etikum

⁷¹ Horváth Csaba 2012: Van-e élet a posztmodern után? *Alföld*. 63. évf. 5. sz./ 2012.

⁷² Horváth Csaba 2012: Van-e élet a posztmodern után? *Alföld*. 63. évf. 5. sz./ 2012.

⁷³ Radnóti Zsuzsa 2005: Az ösbemutató felelőssége. *Kritika*. 34. évf. 3. sz./2005, 14-17.

iránti fogékonyságukkal a tragikus hősök oldalára kerülnek, ám alacsonyabb nyelvi szintjük a komédiát idézi.⁷⁴

A Gézagyerek, A Senák és A Herner Ferike faterja istendráma, *A Pityu bácsi fia* esetében pedig az ördögjáték műfajmegjelölése olyan szakrális értelmezésre szólít fel, amely csak a görög színházzal állítható párhuzamba.⁷⁵ Az istendramát Háy esetében Radnóti Zsuzsa a következő módon értelmezi: „a Háy-drámák műfaji meghatározása: „istendramák”, de ez a fogalom nem pozitív, hanem negatív, tehát hiányjelző értelmezésében értendő, mert a szövegekből nem az isten jelenléte, hanem épp ellenkezőleg az „istenhiány” sugárzik. Pontosabban: az isteni egész ugyan halott - sugallják a dialógusok -, de az isten egyes részei beköltöztek, megőrződtek, benne foglaltatnak egyes emberekben egy antropomorfizációs vagy inkább metamorfózis folyamat eredményeként.”⁷⁶

A második drámakorszakban nemcsak a cselekmény helyszíne, ideje, a szereplők jelleme, hanem a dramaturgia is megváltozik, sőt a drámák nyelve is tradicionálisabbá válik.⁷⁷ Háy a polgárság ethoszát radikálisan visszavonva szemléli az ezredforduló Magyarországnak szociológiai és életkori összetevők által meghatározott társadalmi csoportját, a rendezett anyagi helyzettel és rendezettnek tűnő családdal rendelkező nagyvárosi hősei rosszul érzik magukat, a család nyűg, az anyagi biztonság illúzió. A második drámakorszak akár panorámakép, akár monológ formájában ezeket az elveszett illúziókat járja körül.⁷⁸

A második drámakorszakban, csak úgy, mint Háy más műfajaiban is ebben az időben már depresszív, bukott sorsokat mutat be. *A Házasságon innen és túl*, a *Vasárnapi ebéd*, a *Háromszögek* és a *Nehéz* már a szerelem helyett a válást, karrier helyett a társadalmi lecsúszást, az önazonosság illúziója helyett az én felmorzsolódását mutatja be. A *Nehéz* szerkezete példázza ezt a legjobban: a főhős leépülése után, de még a halála előtt betétként láthatjuk azt a teljesnek nevezhető életet, ahonnan a Férfi visszazuhant. Háy hősei nietzschei „felívelő emberek”, akiknek életkudarcában az ember ontológiai bukása az önazonosság lehetetlenségével halad együtt.⁷⁹

⁷⁴ Horváth Csaba 2013: „Igazi hősök voltak, bár nem voltak úgy öltözve, mint a görög tragédiákban, meg a faterjuk se volt király meg herceg”. *Kalligram*. 22. évf. 2. sz./ 2013

⁷⁵ Horváth Csaba 2013: „Igazi hősök voltak, bár nem voltak úgy öltözve, mint a görög tragédiákban, meg a faterjuk se volt király meg herceg”. *Kalligram*. 22. évf. 2. sz./ 2013

⁷⁶ Radnóti Zsuzsa 2005: Az ösbemutató felelőssége. *Kritika*. 34. évf. 3. sz./2005, 14-17.

⁷⁷ Horváth Csaba 2013: „Igazi hősök voltak, bár nem voltak úgy öltözve, mint a görög tragédiákban, meg a faterjuk se volt király meg herceg”. *Kalligram*. 22. évf. 2. sz./ 2013

⁷⁸ Horváth Csaba 2013: „Igazi hősök voltak, bár nem voltak úgy öltözve, mint a görög tragédiákban, meg a faterjuk se volt király meg herceg”. *Kalligram*. 22. évf. 2. sz./ 2013

⁷⁹ Horváth Csaba 2013: „Igazi hősök voltak, bár nem voltak úgy öltözve, mint a görög tragédiákban, meg a faterjuk se volt király meg herceg”. *Kalligram*. 22. évf. 2. sz./ 2013

IV.1. Háý első drámakorszaka. A *Gézagyerek* c. mű recepciója

IV.1.1. A *Gézagyerek* c. dráma befogadása a kötet megjelenése előtt

Háy János *A Gézagyerek* c. darabjának Debreceni Csokonai Színház előadása volt az első igazi ugródeszka a siker felé. Az előadásról többen véleményt nyilvánítottak, köztük kritikusok, írók, színházi emberek stb. Elsősorban ezeket a vélekedéseket mutatnám be, aztán pedig egy később megjelent írás alapján vázolnám a címadó dráma befogadását a kötet megjelenése előtt. 2003-ban Sebestyén Rita foglalta össze *A Gézagyerek* addigi recepcióját az addig megjelent kritikák és tanulmányok alapján *Háy János Gézagyerek című darabjának és előadásának recepciója* c. tanulmányában.

Pozitívan ítélte meg a színművet Szűcs Katalin kritikus, miután megnézte a Csokonai Színház előadását. Hangsúlyozta az irodalmi mű és a színpadi előadás közti harmóniát. A színházi előadásból leginkább a főszereplő teljesítményét és a környezet összeállítását, a díszlet ötleteit illetve dicsérő szavakkal. Irodalmi szempontból az nyűgözte le, hogy Háý ósrégi létkérdéseket egy egyszerű autista világába csomagolta be. A mű hangulatát Hrabal világához hasonlította, mivel a borzasztó dolgokat a mű iróniával és humorral kezeli.

Radnóti Zsuzsa egy jelentőségteljes drámaíró pályájának kezdetét látta az előadásban. Nem mindennapi irodalmi műnek tartja *A Gézagyereket*, értékelésében színházi perspektívából igen komplikáltnak ítéli meg a színrevitelét, de Pinczés kiváló rendezői érzékének köszönhetően a mű nem „csupán” remek irodalmi szöveg maradt. Erősen hangsúlyozta a mű realista és naturalista jegyeit, a színrevitel nehézségeit is ehhez vezette vissza. Véleménye szerint *A Gézagyerek* hagyományt folytató és hagyományt megújító írás. Van drámai irodalmunknak egy roppant erőteljes vonulata, úgy nevezi, hogy naturalista köntösbe bújtatott létdráma.⁸⁰ A létezés nyomorát a feketehumor, a groteszk színezetében mutatja be az istendráma, amit a nyomorultak, alullévők, vagy épp betegek mondatain keresztül ismerünk meg. Háý humora ezen felül együttérző és gyengéd, azaz nem a szereplők nyomorán nevet, hanem inkább velük együtt. Ehhez kapcsolódóan idézném Upor László, dramaturg szavait: „Ott ültem a szerző mellett, és éreztem a lélegzetvételen, hogy teljesen együtt lélegzik ezzel a társasággal, és a társaság, amikor negyedszer jött ki meghajolni, egyszer csak kézen fogta Jánost, és János ugyanolyan meghatottan állt ott velünk szemben, mint amilyen meghatottan mi ültünk ott. Abban a pillanatban igazolódott az, hogy itt nem egy kérges szívű üzletember ült az íróasztala

⁸⁰ Háý János: *A Gézagyerek*. Debreceni Csokonai Színház előadása. <https://docplayer.hu/6888692-Hay-janos-a-gezagyerek-debreceni-csokonai-szinhaz-eloadasa.html> 2021.

mögött és számította ki, hogy milyen hatásokkal tudja a mi könnyeinket előcsalogatni, hanem valamire rácsodálkozott, és hagyott bennünket rácsodálkozni.”⁸¹ Fábri Péter, író szintén hasonló tapasztalatról számolt be: „én ezt a darabot komoly fordulatnak látom az utóbbi 10 év magyar drámairodalmában. Hogy a lent levőket nem azzal a sivár szemlélettel ábrázolja valaki, hogy minden reménytelen, hogy mindennek vége, minden értelmetlen. Hanem ennyi szeretettel, bájjal... hát nem véletlen, hogy nevtünk. Nem kínosan nevtünk, szeretettel nevtünk. Azt éreztük, hogy ilyen embereket látunk sokféle, és milyen jó, hogy valaki meglátja azt, hogy szerethetőek.”⁸²

Upor a mű sikerét abban látja, hogy a közönség számára íródott. *A Gézagyerek* arany középutat jelent az extremitás (gondol itt a durvaság, a kegyetlenség, a piszkosság, a perverzió extremitására) és túlhajszolt érzelmek, azaz a szentimentalitás szélsőségei között. A dramaturg szerint ezekkel a végletekkel a befogadók nem tudnak azonosulni, Háy műve pedig pontosan megtalálta a közös nevezőt a nézőközönséggel. A valóságos művek minden szinten, az irodalomban és a színháznak minden szeletében ezektől a szélsőségektől kicsit közelebb vannak a nézőhöz. Nem kizsákmányolják a mi érzelmeinket és a tudatunkat, nem srófolnak túl egy fél fordulattal, hanem olyanfajta tapasztalásokra épülnek, amelyekhez van valóságos köze annak, aki csinálja, és aki nézi.⁸³

Szücs Mónika *Kutyák, istenek, emberek* címen írt kritikát *A Gézagyerekről*, e kritika leírása alapján ismertetném a történet cselekményét röviden. A helyszín egy meg nem nevezett falu valahol Vác és Szob között. A falubeliek számára közel s távol az egyetlen munkalehetőség a hajdan jobb napokat látott kőfejtő, amelyet megvett „a német”, és leépített benne mindent (és mindenkit), ami csökkenthette a nyereségét. Ám a tulajdonos kénytelen vállalni a biztosító által kikötött balesetvédelmi intézkedéseket, így kerül a „falu bolondja”, Géza a fejtőbe, hogy naphosszat a köveket nézze a futószalagon. Feladatának azonban nincs valódi tétje: akkor kellene leállítania a szalagot, ha valami baj történne. De hiába ül büszkén és kötelességtudóan hónapszám a kövek fölött, nem történik semmi, ami miatt meg kéne nyomnia a stopgombot. Lassan ráébred munkája értelmetlenségére, és ott akarja hagyni a fejtőt. Ekkor két idősebb munkatársa, Herda Pityu és Banda Lajos (akik kezdettől fogva pátyolgatják őt) morbid viccet eszel ki, hogy legyen végre dolga a Gézagyerekeknek: egy kövek által agyonnyomott s egyikőjük ingébe bebugyolált

⁸¹ Háy János: *A Gézagyerek*. Debreceni Csokonai Színház előadása. <https://docplayer.hu/6888692-Hay-janos-a-gezagyerek-debreceni-csokonai-szinhaz-eloadasa.html> 2021.

⁸² Háy János: *A Gézagyerek*. Debreceni Csokonai Színház előadása. <https://docplayer.hu/6888692-Hay-janos-a-gezagyerek-debreceni-csokonai-szinhaz-eloadasa.html> 2021.

⁸³ Háy János: *A Gézagyerek*. Debreceni Csokonai Színház előadása. <https://docplayer.hu/6888692-Hay-janos-a-gezagyerek-debreceni-csokonai-szinhaz-eloadasa.html> 2021.

kutyatemetet hajítanak a szalagra, hadd higgye a fiú, hogy Banda Lajos bácsit érte baj. Gézagyerek meg is nyomja a leállító gombot, de a tréfa rosszul sült el: a halálra rémült fiú soha többé nem tér vissza a fejtőbe.⁸⁴

Nem megszokott a drámai miliőbe csöppenünk bele, mikor Háy *Gézagyerek* művével találkozunk. A balladaszerűen záruló történetet a dráma naponta ismétlődő helyzetek és hasonlóképpen lezajló jelenetek sorává alakítja. A tompaságba süppedt mindennapok profán rítusaiként hatnak az évek óta nap nap után ismétlődő párbeszédék (például reggelenként a buszra várakozó Herda és Banda dialógusa vagy esténként a kocsmái törzsközönség élcelődése), illetve a folyton ugyanúgy véghezvitt cselekvések (Rózsika néni bolti bevásárlása). Paradox módon ez a repetitív, ismétlődő szerkezet nem felhígítja, hanem éppen hogy sűríti, koncentrálna a történetet, és egyetlen alakra, a főhősre fókuszálja a figyelmet. Mert az a monotonia, ami a falubeliek életlehetőségeinek végletes beszűkülését jelzi, a Gézagyerekeknek a kiszámíthatóságot, az életét megtartó egyetlen lehetséges rendet jelenti.⁸⁵

A kritika írójának észrevétele, hogy a novellában, ami alapul szolgált a drámának az író „hibásnak” írja le Gézát, míg a drámában már autisztikus jellemvonásokkal rendelkezőkét jeleníti meg. Érdekesség, hogy Pinczés István egy beszélgetés alkalmával elárulta, hogy a Háy nyomatékositotta, hogy a főszereplő nem autista, hanem autisztikus. Háy az autista fiú gondolkodását írja meg a valósággal egyenlővé. Szűcs írja, hogy fontos igazsággal szembesít ezáltal Háy: a „hibás” és az „egészséges” ember világa között nincs lényegi különbség. Az autista ember nem teremt, csupán reakcióival láthatóvá teszi azokat a problémákat, amelyek a „hibátlanok” számára is léteznek, csak éppen nem problémaként érzékelik őket. Az „egészséges” tudat korrigál, vagyis elfed, világosan fogalmazva: hazudik. Az „egészséges” tudat megbocsátja a világ apró szabálytalanságait, nagylelkűen elnézi őket. Fegyelmezi magát, tehát rendet hazudik magának. Az autista, azáltal, hogy magát a világot látja, nem tud hazudni. Mivel nem érti a bejártott (ön)ámításokat sem, viselkedésével, reakcióival kíméletlenül (és sokszor meglehetősen mereven) felfedi (leleplezi) őket. Az autistává vált világnak így lesz egy autista fiú a hőse.⁸⁶ Pontosan ezért válik Géza karaktere tökéletesen megfelelőnek arra, hogy a léttel kapcsolatos, a monotonitással szembemenő kérdéseket feszegetse.

⁸⁴ Szűcs Mónika 2001: Kutyák, istenek, emberek. *Színház*. 34. évf. 12. sz./ 2001, 5-6.

⁸⁵ Szűcs Mónika 2001: Kutyák, istenek, emberek. *Színház*. 34. évf. 12. sz./ 2001, 5-6.

⁸⁶ Szűcs Mónika 2001: Kutyák, istenek, emberek. *Színház*. 34. évf. 12. sz./ 2001, 5-6.

Szűcs kritikája szerint, az irodalmi mű ismeretében, a színpadi megvalósítás nagyon kreatív és érzelmekkel teli élmény volt. „A debreceni ősbemutató minden kétség nélkül színházat, torokszorítóan emberi színházat teremtett Háy szövegéből.”⁸⁷ - írta Szűcs Mónika.

Összességében az eddigiekben a kritika pozitívan ítélte meg Háy *Gézagyerek* drámáját, azonban született egy összefoglaló recepció 2003-ban Sebestyén Rita által, amely renitens módon szándékozott szélesebb látókörbe helyezni a szóban forgó művet. Legfontosabb szempontnak a dráma életműben való elhelyezését tekinti és ezt azért, mert Háy már évek óta alkotó író, költő. Ír arról, hogy erről több színházi és irodalmi kritika is szól, viszont Sebestyén nem a semmiből feltűnő tehetséges drámaírót akarja Háyból megmutatni, hanem pont az ellenkezőjét. A munka szerzője inkább tapasztalt íróat akar bemutatni, akinek épp csak a dráma műfaja hiányzott az munkássága teljességéhez, ez által ellenfénybe helyezni a sikeres fellépés súlyát. Nem lehet teljesen elvetni ezt a nézőpontot, több érdemes rálátása volt a mű befogadását illetően, de nem elhanyagolható, hogy számos kijelentését inkább a szembeszél szerep, mint a valóban megalapozott konzekvencia indukál.

„A szerzőnek 1989-ben jelent meg az első kötete, és azóta gyakorlatilag vagy évente közöl egy-egy kötetet – túl az egyéb publikációkon – vagy kétévente kettőt, de mindenképpen nagyon rendszeresen megjelenik az irodalmi életben. Publikációit, kisebb és nagyobb lélegzetű műveit egyaránt rendkívül gazdag és élénk irodalmi recepció kíséri...Majd amikor Háy *A Gézagyerekkel* jelentkezett, valahogy csendesebb volt körülötte a levegő a megszokottnál. Rendszerint azt közölték róla, hogy ez az első darabja, talán nem a legtalálóbban, hiszen ha valami kitüntetten és hangsúlyosan megjelenik Háy műveiben, akkor az, hogy minden egyes írásában átfogalmazza, tovább tágítja a műfaji határokat. Ezért tartom nagyon szerencsés megközelítésnek azt, amit Nagy András a laudációjában ajánlott a szerző Szép Ernő-díja kapcsán, mégpedig, hogy nem helytálló megállapítás, hogy *A Gézagyerek* Háy János első darabja.”⁸⁸ - írja Sebestyén. A műfaji határok tágítása vitathatatlanul igaz ennek a műnek az esetében, mivel novelláról lett átírva drámává. Ettől függetlenül a tény az, hogy dráma műfajában az író a *Gézagyerek* előtt még nem alkotott. Példaként hozza fel a Háy művekhez kapcsolódó vizualitást és a szerepjátékot. A vizualitás alatt Háy képzőművészeti alkotásait érti, a szerepjáték alatt pedig a női és férfi nézőpontot, valamint a szerzői szerepjátékot a *Marlon és Marion* c. verseskötetében. Ezek a példák valóban jó példák, de még mindig csak arra, hogy Háy több műfajt megkísérelt, vagy létrehozott munkássága repertoárjában. Amikor az

⁸⁷ Szűcs Mónika 2001: *Kutyák, istenek, emberek. Színház.* 34. évf. 12. sz./ 2001, 5-6.

⁸⁸ Sebestyén Rita 2003: *A Gézagyerek darab és az előadásának recepciója. Ellenfény.* 8. évf. 7. sz./ 2003.

eredetileg feltett kérdésre kellene válaszolni, azaz, hogy miért nem az első darabja Háynak *A Gézagyerek*, akkor annyi a válasz, hogy motívumok, formák, a mű-világ megteremtése rendkívül jellegzetes: ugyanaz az írói vagy alkotói gesztus lelhető fel a korábban (és későbbiekben is) megjelent háy-i írásokban.⁸⁹

A recepció az általam már említett Szűcs Mónika és Radnóti Zsuzsa kritikáit elemzi. „Szűcs Mónika a *Kutyák, istenek, emberek* címmel publikált kritikájában említi, hogy a darab a szerző tulajdon adaptációja egy korábbi novelláskötetében megjelent, azonos című balladisztikus novellájából, amelyet Háy János műfajilag egyszerűen csak „történet”-nek nevezett. Ugyancsak Szűcs Mónika hozza fel azt a rejtett, kifejezésmódbeli komplexitást, amely a szerző korábbi műveiben is eminens módon megjelenik – erre az összetett színházi nyelvezetre a később megjelent kritikák is szinte kivétel nélkül reagálnak.”⁹⁰ A *Kutyák, istenek, emberek* c. kritikában Szűcs tényleg hivatkozik az irodalmi szöveg előzményeire, de egy szóval sem említi azt, hogy emiatt ne lehetne az író első darabjának tekinteni a *Gézagyereket*. Az ugyancsak példaként felidézett Radnóti kritika kapcsán Sebestyén azt tárgyalja, hogy a kritikus egyfajta „kerülgetem a forró kását” magatartást mutat, amikor a műfaj meghatározásról esik szó. Elsőként Pinczés István nevezte a művet Istendrámának, ami új távlatokat nyitott a mű recepciójában. A színházi értékelésnél Lőrinczy Attila és Upor László kritikái megszólalásai jöttek szóban, de ezeket már az előzőekben, nagy vonalakban bemutattam. Szűcs Katalin nevével optimistább sorokat olvashatunk: „Szűcs Katalin 2002. évi válogató döntése egyszerűen felszínre hozza a szöveg és az előadás erényeit; az előadást követő napon megrendezett beszélgetés mindeddig a darab és a produkció legátfogóbb recepciójának tekinthető. Ekkor a darabot, de főként az előadást a beszélgetés résztvevői – alkotók és befogadók – elhelyezik egy nagyon tágan értelmezett hagyományban, ugyanakkor megtörténik egyfajta differenciálás, amely mentén a szöveg és a produkció valamelyest meghatározható.”⁹¹ – írja Sebestyén.

A recepcióban a mű díjazásáról is megjelenik néhány sor, de a már beígért renitens magatartás hangnemében. Sebestyén érezhetően nem ért egyet az mű sikereinek díjazásával. „Végül megemlítem a díjakat, amelyeket a darab és az előadás kapott, és amelyekhez nem szeretnék semmilyen kommentárt mellékelni. Lévé, hogy magukat a díjakat is szubjektív megítélés alapján ítélik oda, így egyszerűen álljanak itt, mint egyfajta recepció meglétének és pozitív visszaigazolásának példái. A POSZT-on, 2002-ben az

⁸⁹ Sebestyén Rita 2003: A Gézagyerek darab és az előadásának recepciója. *Ellenfény*. 8. évf. 7. sz./ 2003.

⁹⁰ Sebestyén Rita 2003: A Gézagyerek darab és az előadásának recepciója. *Ellenfény*. 8. évf. 7. sz./ 2003.

⁹¹ Sebestyén Rita 2003: A Gézagyerek darab és az előadásának recepciója. *Ellenfény*. 8. évf. 7. sz./ 2003.

előadás elnyerte Baranya megye Nagydíját, Háy János a legjobb drámaírónak odaítélt díjat kapta meg, a legjobb férfi epizódalakítást pedig Miske Lászlónak és Kóti Árpádnak ítelték. A darabot az évad legjobb magyar drámájának választották a színházi kritikusok. Ha jól emlékszem, akkoriban egy interjúban nyilatkozta Háy János, hogy szerette volna, ha Maday Gábor (a *Gézagyereket* játszó színész) alakítását is díjaznák. Ez hamarosan megtörtént az Országos Stúdió és Alternatív Színházi Műhelyek Fesztiválján, ahol Maday Gábor a legjobb férfi főszereplő díját, Pinczés István rendezői különdíjat, Háy János pedig a legjobb magyar drámaírónak ítelt díjat nyerte el. A díjzuhatagot ugyanabban az évben Maday Gábor pályaszakaszdíja zárta, amelyet a *Critikai Lapoktól* kapott.”⁹²

IV.1.2. A *Gézagyerek* c. dráma befogadása a kötet megjelenése után

A munkám alábbi részében vázolnám a *Gézagyerek* c. dráma befogadását a róla elnevezett kötet megjelenése után. Figyelembe véve és kiemelve azokat a gondolatokat, amiket a kötet megjelenése előtt másképp véleményeztek a kritikák és az újonnan létrejött szempontokat, amik fontosak a befogadás nézőpontjából.

Radnóti Zsuzsa: *Az ösbemutató felelőssége* c. kritikájában ír Háy első drámájáról és az arról elnevezett kötetéről. A *Gézagyereket* a debreceni színház stúdiójában adták elő, Pinczés István rendezésében. A kritikus szerint Pinczés bravúros formanyelven keltette életre a művet, a realitás és a költői stilizáció érzékeny egyensúlyában.⁹³ A mű sikerét a főszereplővel való könnyű azonosulásban látta, a katarzis érzést is ehhez a folyamathoz köti. A *Gézagyerek* kozmikus kitörési kísérlete egy végletesen bezárt autista világából, hagyományosnak mondható, az ismétlődések ellenére is valahonnan valahová tartó történetben halad előre, s benne lehetőség nyílik a főhőssel való érzelmi azonosulásra és egy esetleges katarzis létrejöttére.⁹⁴

A *Gézagyerekről* már 2001-ben is megjelent Radnóti Zsuzsa véleménye, amit később felülírva, későbbi ismeretekre hivatkozva fogalmazza meg A *Gézagyerek* drámaiságának forrását, és a magyar drámába behozott újításait: „Bevezető írásomban akkor kissé túlhangsúlyoztam a realista, naturalista eredőket, illetve elsősorban ezeknek a hagyományoknak a megújításaként értékeltem a szöveget. A további darabok ismeretében ma már meghatározóbbnak vélem a kontrasztokból építkező írói látás- és beszédmódot,

⁹² Sebestyén Rita 2003: A *Gézagyerek* darab és az előadásának recepciója. *Ellenfény*. 8. évf. 7. sz./ 2003.

⁹³ Radnóti Zsuzsa 2005: Az ösbemutató felelőssége. *Kritika*. 34. évf. 3. sz./2005, 14-17.

⁹⁴ Radnóti Zsuzsa 2005: Az ösbemutató felelőssége. *Kritika*. 34. évf. 3. sz./2005, 14-17.

amely új és egyedi hangvételt, egy sajátos, tragikus metafizikus groteszket teremtett, amely Réz Pál meghatározását kölcsönvéve: „kétségbeesettebb a tragikumnál”. Ebben a beszédmódban született textusokban kényes és pontos egyensúlyban szervül a leszűkített tragikum és a feloldás nélküli, reménytelenséget sugalló komikum, a földközeli szocioalóság és elemeit metafizikai távlat, beszűkült tudat és a végső kérdésekkel viaskodó tépelődés, költészet és olyan „nyelvi természetű alvilág”, amely gyakran a kabaréhumortól sem riad vissza. A mentális beszűkülést, az alulfogalmazást, a szegényes és pontatlan beszéd nyomorúságát Háy a túlzás eszközeivel még tovább rontja, még inkább „alulstilizálja”.⁹⁵ Ez a sötét tragikus, groteszkbe hajló komikum mindig is az egyik legerősebb vonulata volt a modern magyar drámaliteratúrának. Napjainkban Háy János folytatja, egyfajta sajátos, metafizikai groteszkkal gazdagítja ezt a különleges és erős magyar színpadi hagyományt.”⁹⁶

A Pécsi Harmadik Színház Vincze János rendezésében adta elő a *Gézagereket*, erről az előadásról Karuczka Zoltán írt kritikát, aki a színészi játékot és az rendezést is összességében pozitívan értékelte. Maga a mű kritikusból olyan hatást váltott ki, mint amit maga Háy szeretett volna, a szereplőinek sorsán keresztül a lét a központi kérdés. Első olvasatra Géza sorsa tragikusnak tűnhet: nincs kiút abból a zárt, általunk nem ismert létből, ami számára adatott, sikertelen a kitörési próbálkozása, meghal a vágya, semmi dolga a világban - mint ahogyan persze nekünk sincs. Ha azonban a dolgokat más - Uram bocsá', rózsaszín - szemüvegen át figyeljük, beláthatjuk, hogy nem is olyan rossz neki, mint ahogyan nekünk sem az: érdektelen ugyan számára a mi napi gyakorlatunk, a mi pénzkeresés kényszere szülte, esetleg monoton munkánk, saját mindensége azonban önnönmagának gömbölyű, mint ahogyan ideális esetben nekünk a miénk az - miért is kellene másoknak lennünk, mint amire rendeltettünk?!⁹⁷ Ha a Gézagerek hibás, azok vagyunk valamennyien. - írja Karuczka.

A pécsi előadásban óriási hangsúlyt kapott a környezet megjelenítése. Karuczka kritikájában érezhető, hogy a környezet szürkesége nem csupán a hangulat megteremtése szempontjából volt fontos. A környezet maga is egy autisztikus világot ábrázol, így kívülről-belülről bele lehet látni a Gézagerek világába. A szereplők egyéni drámája is erőteljesen hangsúlyozott, a kritikus Vizike és Kerekács Béla egyéni történetét is kiemelte.

⁹⁵ Radnóti Zsuzsa 2005: Az ösbemutató felelőssége. *Kritika*. 34. évf. 3. sz./2005, 14-17.

⁹⁶ Radnóti Zsuzsa 2005: Az ösbemutató felelőssége. *Kritika*. 34. évf. 3. sz./2005, 14-17.

⁹⁷ Karuczka Zoltán 2006: Gézagerekek. *Jelenkor*. 49. évf. 6. sz. /2006, 645-650.

Háy istendrámája inkább „emberkomédia”, a falu kocsmájában szerethető emberek isszák asztal alá magukat; közhelyes ugyan, de igaz, hogy velük nevetünk, nem rajtuk.⁹⁸

Karuczka Zoltán kritikája végén azt a következtetést vonja le, hogy valójában mind gézagyerekek vagyunk. Valójában a bukásunk eleve elrendelt és nem mi vagyunk a hibásak, ahogy Géza sem. „Csak” az itt bolyongó gézagyerekek egyike ő. Dehogyan hibás, csak nem ugyanolyan.⁹⁹

„Hogy a faszba van ez a világ?”- idézi Garaczi László *A legyőzöttek kíváncsisága* c. kritikái írásában. Eköré építi fel Garaczi értékelését, miben szó van a létkérdésről, a világlátásról, nyelvezetről érzékeltetve Háy drámai világának különleges voltát. Garaczi Háy drámaírói megjelenését egy őstehetség színrelépéseként értékelt. A *Gézagyerek* előtt Háy se drámát, se forgatókönyvet, se rádiójátékot nem írt... Ebből a szem - pontból talán nem meglepő a színdarabok sikere, de már abból a szempontból mindenképp rendhagyó e gyors karrier, hogy a magyar dráma történetében – és különösen a kortárs drámaírásban – ritka az olyan gyors dicsőség, amelyért nem kellett előzőleg megküzdeni, nem kellett letölteni a tanulóéveket. Ráadásul ez a siker íróasztal mellett és nem színházi társulatokkal, direktorokkal, kritikusokkal együttműködve alapozódott meg. Háy előzmények és konkrét színházi gyakorlat és kapcsolatrendszer nélkül, szinte a semmiből, mégis teljes drámaírói fegyverzetben lép elő, azonnal, mint egy saját „klasszikusaként”, betetőzéseként robban be a színházi köztudatba.¹⁰⁰

Garaczi kritikájában megjegyzi, hogy a *Gézagyerek* nehéz utat járt be a színház intézményrendszerének infrastruktúrája miatt, ugyanis megjelenésekor sem a székesfehérvári (melynek kérésére íródott a mű) sem a szegedi színházban nem játszották. Aztán került a már említett Pinczés István kezébe a *Gézagyerek* sorsa, aki abban az időben sok más új, kortárs művet jelenített meg a színpadon. A debreceni előadás a Csokonai Színház Stúdiószínpadán aratott kezdeti nagy sikereket.

A kritika szerint Háy sokoldalú frissességet hozott a magyar dráma világába. Ismerős karakterek, helyzetek jelennek meg a színen, a drámai szerkezet, a jellem- és történetépítés következetes, ugyan - akkor irodalmilag, nyelvileg is megdolgozott, megformált szövegekkel állunk szemben. Újdonságnak tűnik a téma választás: az elesettek és nyomorítottak világa még csak-csak megjelent az elmúlt évtizedek magyar színpadán, de

⁹⁸ Karuczka Zoltán 2006: *Gézagyerekek. Jelenkor.* 49. évf. 6. sz. /2006, 645-650.

⁹⁹ Karuczka Zoltán 2006: *Gézagyerekek. Jelenkor.* 49. évf. 6. sz. /2006, 645-650.

¹⁰⁰ Garaczi László 2007: *A legyőzöttek kíváncsisága. Színház.* 40. évf. 6. sz. / 2007, 38-42.

leginkább városi miliőben; a vidék nyomora nemigen.¹⁰¹ Gézagyerek tragédiáját a humorérzék és az absztrakt gondolkodás hiánya indukál a mű végén. Gézagyerek mintha valahol a premodern és posztmodern között, a tragizáló modernségben állna: ha Banda Lajos meg halt, hisz láttuk véres cafatait a futószalagon, akkor Banda Lajos nem ülhet vidáman a kocsmában. A két tapasztalatot nem lehet feloldani, nincs vicc, relativitás, átértékelés, kontextus, dialektika.¹⁰² A fekete-fehér kockakövek világa, annak szabályrendszerének keresése is csak ennyit enged meg a szereplőknek és ezzel együtt a befogadóknak is. Kérdések, amire csak Isten adhat választ, az az Isten, akinek hiánya generálja a kérdéseket. Az autizmus itt annak a hitnek és vágynak a metaforája, hogy vannak, mert lenniük kell szabályoknak, létezik a szeretet és a szolidaritás.¹⁰³

Darvasi Ferenc *Határátjárás* c. kritikai kötetében "*mindenik determinált...*" címen írt Háy drámáiról. *A Gézagyereket* a deizmus istenképének példáján fejti ki bővebben. Ezekből a szövegekből jobbra „egy jelentéktelen, öreg isten” képe bontakozik ki előttünk, aki már csupán külső szemlélője az általa teremtett világnak. Nem tud, vagy nem akar változtatni a dolgokon — de ha mégis módosít valamit, döntései általában nem hatnak megfellebbezhetetlen, jogos ítéleteknek.¹⁰⁴ Erre maga a főszereplő a példa, akit „hibás” és ha őt Isten teremtette, miért nem javította meg. Géza a deista istenkép metaforája, ahogy ül székében és nem nyúl a munkájához, csupán figyeli azt.

Szabadkai Népszínház Magyar Tagozatának előadásában is megjelent a *Gézagyerek*, ez alkalommal is az újdonság erejével hatott.¹⁰⁵ Koltai Tamás *Létezésünk magaslesről* címen jelenttette meg kritikáját az előadásról. Ebben a változatban különlegesség, hogy a rendező teljesen normálisnak és az átlag vagy épp átlag feletti gondolkodáshoz Géza világát sorolja. Háy darabja szépen ábrázolja, hogy csak az autisztikus fiú keres ok-oksági összefüggést a világban, a többiek megelégszenek a kötelező robot, a tokaszalonna, a kétdekás pálinka és a kocsmá napi köreivel. A dramaturgiai szerkezet is a mindennapi körforgásra épül, a rövid jelenetek körkörösén váltakozva térnek vissza mindig ugyanoda, a konyhába, a boltba, a buszmegállóba, a busz belsejébe, a bányába, a kocsmába, a szomszédék kerítéséhez. Gyors snittek, szűkszavú párbeszéddek. A legfontosabb karakterizáló tényező a nyelv. Az ábrázolás ezáltal rétegezetté válik, nemcsak a primitív, értetlen közeg és a jobb sorsra érdemes áldozat

¹⁰¹ Garaczi László 2007: A legyőzöttek kíváncsisága. *Színház*. 40. évf. 6. sz./ 2007, 38-42.

¹⁰² Garaczi László 2007: A legyőzöttek kíváncsisága. *Színház*. 40. évf. 6. sz./ 2007, 38-42.

¹⁰³ Garaczi László 2007: A legyőzöttek kíváncsisága. 40. évf. 6. sz./ 2007, 38-42.

¹⁰⁴ Darvasi Ferenc 2010: *Határátjárás*. In. Erős Kinga szerk.: Kritikai füzetek 3. Kortárs Kiadó, Budapest. 53-59.

¹⁰⁵ Koltai Tamás 2010: *Miért gyáva a magyar színház*. Pozsony: Kalligram Kiadó.

szembenállásáról van szó, hanem egyfajta társadalmi „autizmusról”, amit az egyik szereplő így összegez: „Nem volt semmi tegnap különben.”¹⁰⁶

Horváth Csaba a „*Igazi hősök voltak, bár nem voltak úgy öltözve, mint a görög tragédiákban, meg a faterjuk se volt király meg herceg*” c. tanulmányában az eddigiektől jelentősen eltérő értelmezést írt a *Gézagyerek* c. drámáról. Az istendráma fogalom más értelmet nyer a tanulmány olvasata után, mivel az eddigi tanulmányok azzal magyarázták a műfajmegjelölést, hogy az Isten keresését, vagy épp hiányát hivatott a mű prezentálni. Horváth konkrét magyarázatot kínál ennek értelmezéséhez. A *Gézagyerek* a zsidó-keresztény istenkép felől értelmezhető. Géza, a huszonöt éves autista férfi a teremtett világ törvényei ellen fellázadva magára veszi a világ bűneit. Tragikus léthelyzetének egy kettősség az alapja: Gézának nincs lehetősége arra, hogy a teremtés hibáit korrigálja – erre a darab zárata szerint az Istennek sincs módja. Ugyanakkor Géza hübrisze az, hogy sem a világ monotonitásának az elfogadására, sem az önbecsapás illúzióinak a működtetésére nem képes.¹⁰⁷ A „tehetetlen isten” mintája viszont inkább az antik korra jellemző.

Gézát az egész történet folyamán illetik a hibás jelzővel. Megható jelenet, amikor az apja fotójához beszél, és azt próbálja neki megmagyarázni, hogy ő nem hibás. Az eredendő bűnösség-érzés kiegészülve az apahiány motívumával tovább árnyalja az Istendráma alcímet és műfajmegjelölést. Freud szerint a kereszténység alapvetően fiúvallás, s a pszichológia szintjén megjelenő apahiány a bölcsélet szintjén a világ elveszett centrumát mutatja. S miközben a rejtőzködő Isten saját hiányában is képes jelen lenni, Géza apja valószínűsíthető halála miatt egyszerre van távol, miközben megtartja az erős és hatalmas Isten képzetét.¹⁰⁸ Géza munkatársai is jelképes szereppel bírnak, Banda a jobb, Herda pedig a bal lator szerepét tölti be.¹⁰⁹ Géza autizmusa a bibliai tisztalelkűség metaforája, de Horváth Dosztojevszkij *Félkegyelműjének* Miskin hercegéhez is kapcsolja Géza személyét betegsége miatt. Gézának az Isten és a félkegyelmű közé pozicionálásában a világ szeretetének és a világ visszautasításának a paradoxona nyilvánul meg.¹¹⁰ S a Géza

¹⁰⁶ Koltai Tamás 2010: *Miért gyáva a magyar színház*. Pozsony: Kalligram Kiadó.

¹⁰⁷ Horváth Csaba 2013: „*Igazi hősök voltak, bár nem voltak úgy öltözve, mint a görög tragédiákban, meg a faterjuk se volt király meg herceg*”. *Kalligram*. 22. évf. 2. sz./ 2013

¹⁰⁸ Horváth Csaba 2013: „*Igazi hősök voltak, bár nem voltak úgy öltözve, mint a görög tragédiákban, meg a faterjuk se volt király meg herceg*”. *Kalligram*. 22. évf. 2. sz./ 2013

¹⁰⁹ Horváth Csaba 2013: „*Igazi hősök voltak, bár nem voltak úgy öltözve, mint a görög tragédiákban, meg a faterjuk se volt király meg herceg*”. *Kalligram*. 22. évf. 2. sz./ 2013

¹¹⁰ Horváth Csaba 2013: „*Igazi hősök voltak, bár nem voltak úgy öltözve, mint a görög tragédiákban, meg a faterjuk se volt király meg herceg*”. *Kalligram*. 22. évf. 2. sz./ 2013

szerep mindenként már valóban a Félkegyelmű Jézus-parafraízisára vetíti rá a Háy-dráma hősének arcát.¹¹¹

P. Müller Péter *A magyar dráma az ezredfordulón* címmel írta meg tanulmánykötetét, melyben a kortárs drámaírók műveiről írt tanulmányokat. Háy János *Gézagyerek* kötetét *Istendramák a társadalom pereméről: Háy János* c. részében mutatja be. A legátfogóbban a címadó drámával foglalkozik, amit röviden részleteznék.

P. Müller elsősorban bemutatja a kötet szerkezetét és beszél a négy dráma műfajáról, valamint a megjelent előadásokról, aztán röviden összefoglalja a mű cselekményét. A darab egyik fő motívumának a hülyeség bemutatását tartja. Bár Géza a szellemileg korlátolt a faluban, mégis ő az egyetlen, aki létkérdéseket feszeget. A hülyeség itt nem a sérült Gézára értendő, hanem a falu összes többi lakójára, akik nevetségessé válnak a befogadók szemében, mivel belőlük hiányzik az, ami Gézában megvan, a korlátlan szeretet. Ebben a szeretetteljességben rejlik a címszereplő elkülönülésének, a többiekkel szembeni kiválóságának magyarázata. Ez a lelki szegények szeretetteljessége, az együgyűeké, akik nincsenek tisztában a világ különböző bűneivel. Géza az egyetlen gondolkodó, helyzetére reflektáló szereplő a darabban, a vele szembeállított szomszédok, melósok, kocsmázók mind szájalmasan nevetségesek a maguk bornírt kisvilágával, amelyből hiányzik a szeretet.¹¹²

P. Müller megfigyelte, hogy a drámában Háy szereplőcsoportjait párjelenetekben lépteti fel és a páros egyik tagja mindig hülyébbnek látszik a másiknál, innen indul ki minden beszélgetés, ami általában alpári dolgokról szól. A műben a történetnél fontosabbak a helyzetek. A *Gézagyerek* stáció-dramaturgiával megírt darab, amelyben az ábrázolt helyzetek voltaképpen mozdulatlanok. Általuk bepillantást nyerünk egy-egy életvilágba, egy-egy kis mikrokozmoszba, és mindegyikről az derül ki, hogy mindig mindenhol ugyanaz történik. Mindenütt a mindennapi élet trivialisitása ismétlődnek.¹¹³ A Háy mű P. Müller szerint egy lefokozott világban, az alullévők között is felmerülő létkérdésekről szól. A végén még a legkorlátoltabbak is szembesülnek vele, hogy ez az egy életük van, ennyi az emberi élet. Egy másik írásában még külön kiemeli a kutya jelképét, amely az európai kultúrában a halál metaforája. (Kerberosz, Hadész kutyája háromfejű kutyája) Géza visszazuhanása a kezdeti állapotába is egy döglött kutya által elkövetett manipuláció miatt következett be. Jelképesen Géza társadalomba való asszimilálódásának

¹¹¹ Horváth Csaba 2013: „Igazi hősök voltak, bár nem voltak úgy öltözve, mint a görög tragédiákban, meg a faterjük se volt király meg herceg”. *Kalligram*. 22. évf. 2. sz./ 2013

¹¹² P. Müller Péter 2014: *A magyar dráma az ezredfordulón*. Budapest: *L'Harmattan Kiadó*. 107

¹¹³ P. Müller Péter 2014: *A magyar dráma az ezredfordulón*. Budapest: *L'Harmattan Kiadó*. 107

a végét, vagy halálát szimbolizálhatja a kutya, amely valójában végig kísérte a főszereplőt a történeten, ugatásával baljós előjeleket ígérve.

A későbbiekben több kritikai és kulturális online felületen megjelent a Gézagyerek értékelése. Az Artnews.hu-n, a Revizoron és a Mezei Néző oldalán található kritikák a 2017-es évi előadásra vonatkoznak. Az utóbbi két oldalon található kritikák nagyon sok dologban megegyeznek, az Sári Edina írása az Artnews.hu-n viszont eltér a többitől. Ugyan azt az évi előadást látták, ugyan attól a rendezőtől (Soós Péter), ugyan azzal a színészgárdával, a befogadás és a leszűrt következtetések ennek ellenére mégis különbözött Sári Edinánál és a többiekénél. Revizoron és a Mezei Néző oldalán a történet folyamatának elmesélése és a jóra értékelt színészi és rendezői munka leírása mellett a legkiemeltebb motívum, hogy ebben a darabban, azon belül is a Soós-féle változatban erősen érezhető a falusias jelleg, a közösségi bizalom, és ami a legjobban jellemezte az előadást, a szeretet. „A faluban a jólelkűség mellett ott honol a bizalom is. Az autisztikus Gézagyerek mindenkit ismer, őt is mindenki ismeri, és számíthat a többiekre.”¹¹⁴ - írja Stuber Andrea a Revizor oldalán. „A rendező az előadásnak nemcsak a humorát használja fel, hogy hasson ránk, de ennél még erősebb eszköze is van: ebben az előadásban rengeteg a szeretet. Egy közösséget látunk, ahol figyelnek egymásra, foglalkoznak a másik sorsával, nyoma nincs a városi léthez kapcsolódó elidegenedésnek.”¹¹⁵ - olvashatjuk a Mezei néző oldalán. Ennek ellenére Sári Edina olyan kontextusban írt a faluközösség viselkedéséről, mintha azok folyamatosan bántalmaznák a fiút autisztikussága miatt.

A Gézagyereket rengeteg színház előadta Magyarországon és az ország határain kívül. Az ismertett kritikák, tanulmányok alapján látható, hogy több értelmezést is kapott a mű az idők folyamán. Hol az autisztikus világ megértését magyarázzák a mű kapcsán, hol a világ hiábavalóságát, a normalitás viszonylagosságát, néha bibliai vonatkoztatásokat kapcsolnak hozzá, máskor pedig épp blaszfemikusnak ítélik. Tagadhatatlan, hogy Háy *Gézagyerek* drámája nem csupán felszínes kérdéseket boncolgat, sokkal több, mint azt elsőre gondolnánk. Nem véletlen, hogy rengeteg kritika jelent meg a műről. Következtetesként levonható, hogy irodalmi oldalról és színházi megközelítésből is újító és fontos szerepet tölt be (talán az utóbbi többet foglalkozik vele). A mű nyelvhasználata, műfaja és tematikája ma is vitatott kérdések.

¹¹⁴ Stuber Andrea 2017: Tásakájában eleség. <https://revizorononline.com/hu/cikk/6587/hay-janos-a-gezagyerek-pinceszinhaz/> 2021.

¹¹⁵ https://mezeinezo.blog.hu/2017/11/12/pinceszinhaz_en_is_itt_vagyok_te_is_itt_vagy_a_pohar_is_itt_van_hay_janos_rozsaszin_arnyalatban_a_ge

IV.2. Háý második drámakorszaka. *Házasságon innen és túl* recepciója

IV.2.1. *Házasságon innen és túl* c. novelláskötet recepciója

Háý János *Házasságon innen és túl* c. novelláskötetét 2006-ban adták ki, később 2010-ben az újabb kiadást még tíz novellával bővítették. A Nincs Idóm Olvasni Kihívás keretein belül Szabados Ágival folytatott beszélgetést a novelláskötetről és ott árulta el az író, hogy a tíz új novella nem marketingfogásból került a kötet 2010-es kiadásába, csupán a szerkesztő tanácsára újítani akartak. A később csatolt novellák nem külön időszakban íródtak a többtől, hanem azok közül valók, amelyek nem kerültek be a kötetbe az első kiadásnál valamilyen oknál fogva.¹¹⁶ A kötet egy komoly hangváltás volt az író munkásságában, amit a hivatásos kritika ugyan jól fogadott, viszont azt nem nézték jó szemmel, hogy a kötetet már megjelent szövegeket ékel be, ezt üzleti húzásnak vélték legtöbb esetben. Az olvasók nagy része a nyomasztó hangulata miatt nem kifejezetten kedvelte a kötetet, de bőven akadtak ellenpéldák.

A kritika a kötet tematikájáról beszél legtöbbit. A házasság, megcsalás, család, szerelem, szakítás és elhidegülés az emberek örök érvényű kérdései, Háý ezt nagyon tudatosan használja fel kötetében. Jelenleg komoly szociális probléma a válás, mondhatjuk, hogy a rossz házasságok korát éljük. Falvi Mátyás kritikájában úgy fogalmaz, hogy Háý János új könyve nem súlyos könyv, annak ellenére nagyon mély. Címéhez híven témája a házasság, a partnerkapcsolat, a szakítás, a válás, a gyerek. Ezek persze csupán az elsődleges témák. Van egy másik, fajsúlyosabb problémagócokat fejtegető témakör is a novellák mögött: korunk kapcsolati értékválsága. Háý János egyik rétegben sem mond újat. Az emberek szerelmesek lesznek és házasodnak, e kettőt gyakran egymástól függetlenül teszik, megcsalnak és megcsaltnak, gyűlölnek, megöregszenek, meghalnak. Ezt tudtuk. Másfelől: az emberek önzők, felszínesek, önhazugok vagy csak úgy hazugok, előjel nélkül, gyengék, akaratosak, szomorúak, kétségbeesettek és magányosak.¹¹⁷ A kritikus szerint Háý nem mond újat, de a legáltalánosabb és legvalódibb emberi vonásokat objektíven, tényszerűen viszi át papírra. Miközben azonban Háý János részvétlenül objektív élettörténet töredékeit olvassuk, ezek az evidenciák kínzó és eleven valósággá állnak össze a fejünkben, egyszersmind kényelmetlen önismereti tanulságokkal szolgálnak számunkra.¹¹⁸ Falvi leírja, hogy a könyvben nincsenek nevek, Háý csak a „férfi”, a „nő”, a „lány”, a „fiú”, az „anya”, az „apa” stb. megnevezésekkel él, mindezt azért, hogy megítélés

¹¹⁶ Szabados Ági, Háý János 2021: Niok könyvklub extra.

https://www.youtube.com/watch?v=p9In8qPb7_g&ab_channel=Szabados%C3%81gi

¹¹⁷ Falvai Mátyás 2006: *Házasságon innen és túl*. *Szépirodalmi Figyelő*. 5. évf. 5. sz./2006, 110-112.

¹¹⁸ Falvai Mátyás 2006: *Házasságon innen és túl*. *Szépirodalmi Figyelő*. 5. évf. 5. sz./2006, 110-112.

nélkül, éleslátással tudjon szereplőiről írni. A dráma nyelvezetére is felhívja a figyelmet, mégpedig arra, hogy Háy nem tűzdeli tele művét obszcén kifejezésekkel, csak annyit enged meg, amennyi az a természetes, beszélt nyelvben is jelen van.

Bence Erika a *Történetek „agyatlan” nőkről és férfiokról* c. kritikájában írt Háy kötetéről. Ebben az írásban bőven beszámol a novelláskötet szerkezetéről, beszél a különböző részek tematikájáról, a novellák szerveződési rendszeréről, Háy nyelvi megoldásairól, de a legnagyobb hangsúlyt a szereplők viselkedésének elemzésére helyezi.

Mai urbánus történetek (többnyire novellák és rövidtörténetek) rendeződnek négy számozott fejezetbe Háy János *Házasságon innen és túl* c. kötetében. A szerveződés elve motivikus: egy-egy azonos, vagy hasonló motívum rendezi sorba a szövegeket. Térjellegű összefüggésüket Budapest – a város, illetve a helyszín – jelentései, tematikai kapcsolódásaikat a férfi-nő viszony történései indukálják: valamennyi történet abszorbeálja a város valamely jelentésadó mozzanatát (akár mint idegen, távoli, taszító, akár mint eredeti, otthoni, befogadó közeg jelenik meg), és a társas (házas, családi), illetve a társtalan (elhagyott, gyermektelen etc.) lét valamely aspektusát.¹¹⁹

Az előző bekezdés összegzi az írásban megjelenő kérdéseket, azonban Bence Erika kritikus látásmódjából még érdemes felidézni néhány gondolatot. Az első rész tíz novellából áll, ezek mind a szakításról szólnak, melynek kiváltó oka rendszerint egy-egy olyan téveszme, amely a szereplők téves szocializációjából, környezetük, létközegük retardáltságából, magatartásuk devianciáiból következik. Életvezetésükre, gondolkodásukra a közhelyszerűség, a felületesség vagy az üresség jellemző.¹²⁰ A második részből sem hiányzik a felszínesség. Az első fejezet novelláinak hazug világához képest annyiban módosul a kép, hogy itt e hazugságok durvább formái érvényesülnek, a felszínesség és a képmutatás módzatain túl (amelyek az első fejezet szövegvilágaira voltak érvényesek) az álnokság, az önzés, a szeretetlenség, a gyűlölet és a gonoszság magatartásformái.¹²¹ Ebben a részben egyre szignifikánsabban jelenik meg a város-vidék ellentét. A kritika írója szerint a kötet legsarkítottabb és legtaszítóbb történeteit e második fejezet novellái és rövidtörténetei közvetítik felénk, mivel hőseiknek gondolkodása elképesztően kibicsaklott logika értelmében alakul.¹²² A harmadik része a kötetnek az úgy nevezett „hidas történetek”, itt budapesti hidak köré épülnek múltban elhelyezett történetek, melyek Von Finkenstein és egy budai lány szerelmét ismerteti. Ezek a hidak

¹¹⁹ Bence Erika 2006: *Történetek „agyatlan” nőkről és férfiokról*. *Hid*. 2. évf. 3. sz./2006, 99-106.

¹²⁰ Bence Erika 2006: *Történetek „agyatlan” nőkről és férfiokról*. *Hid*. 2. évf. 3. sz./2006, 99-106.

¹²¹ Bence Erika 2006: *Történetek „agyatlan” nőkről és férfiokról*. *Hid*. 2. évf. 3. sz./2006, 99-106.

¹²² Bence Erika 2006: *Történetek „agyatlan” nőkről és férfiokról*. *Hid*. 2. évf. 3. sz./2006, 99-106.

jelképesen jelzik a szülők közti kapcsolatot, amelyeken gyerekeik járnak keresztül. Intertextuális jelenségként megjelenik Arany és Jókai munkássága. A negyedik rész egy torzabb, sötétebb képet tár fel, a fejezet tele van halállal. A halál nem mindig testi, szószerinti halálként mutatkozik meg, sok esetben mégis. A közös bennük, hogy mindegyik tragikus.

A kritika Háy nyelvezetét is jelképesnek tekinti és még a megszokott beszélt nyelvi stílusnál is sokkal alulstilizáltabbnak ítéli felszínessége, reklámszövegre hajló jellege miatt. „Háy János egyedien alulstilizált nyelve talán a korábbi műveinél is erőteljesebb hitelesítő erővel rendelkezik e novellák szövegterében. Elsősorban a köznapi beszéd nominális, illetve hiányos, vagy töredék mondataiból építkezik. Különösen szóhasználata és hasonlatainak kiválasztása/megalkotása jellemző eszköz. Mindenekelőtt epikájának jelenvalóságra hangoltságát, modern világunk elsivárosodását hivatott kifejezni.”¹²³ - írja Bence Erika *Történetek „agyatlan” nőkről és férfiakról* c. kritikai írása végén.

Darabos Enikő *Útikalauz halandóknak - Háy János: Házasságon innen és túl* címen jelentette meg értelmező elemzését a Magyar Narancsban. „A szép piros novelláskötet nagyon sötét. Mint egy morbid útikalauz a budapesti élethez, mindenféle nemi (v)iszonyhoz, a képmutató családi élethez - a halálhoz.”¹²⁴ - írja bevezetesképp. A szerző írásban érzékelhetően reagál Háy nyomasztó hangulatára. Ebben az értelmezésben is megjelenik a tematika és a szerkesztés ismertetése, de az előző kritikában erről már szó volt. A kötet gyenge részeinek tartja a *Margit* és a *Szabadság* novellákat, mert ezek inkább csak a kötet szerkesztése szempontjából fontosak és minőségileg nem tartoznak a magas színvonalú művek közé. A *halott ember* és a *Népzenész* novellák ellenben jó értékelést kaptak. Darabos szerint a kötet buktatója, hogy Háy sokszor az erős kötetszerkesztő elvet tartja szem előtt a novellák kvalitása hátrányára.

Darvasi Ferenc kissé negatív hangnemben írt recenziót Háy novellakötetéről *A nyomasztó tükrökép* címen. Darvasi már az elején leszögezi, hogy elismeréssel fordul Háy munkássága felé és nem is a szövegek minőségét szándékozik becsmélni, hanem a kötet szerkesztési megoldásait. Kifejezetten negatívan áll hozzá ahhoz, hogy már megjelent műveket is hozzácsaptak az újakhoz, semmiféle megjelölés nélkül. A kötetet persze csak a teljes kép és a novellák ismerete alapján lehet a teljesség igényével minősíteni. A recenzens alaposan bemutatja a novellákat, jól látszik, hogy ismeri a szövegeket. A minősítés végén Darvasi nem mond le arról a meggyőződéséről, hogy az újra felhasznált

¹²³ Bence Erika 2006: *Történetek „agyatlan” nőkről és férfiakról*. *Híd*. 2. évf. 3. sz./2006, 99-106.

¹²⁴ Darabos Enikő 2006: *Útikalauz halandóknak*. *Magyar Narancs*. 18. évf. 12. sz./2006.

szövegek mindössze üzleti céllal kerültek a kötetbe, de felfedezni vél egy olyan pszichologizáló prózanyelvet, ami még sikereket is hozhat Háy prózai munkásságában.

A *Háygyerek* c. írás egy jól ismert szöveg, melyet Fazekas Sándor írt Háy *Házasságon innen és túl* kötetéről. A cím nem degradáló jellegű, hanem épp a művész sikeres drámai munkásságára utal (*Gézagyerek*). Fazekas ismerteti aényt, hogy a kritika nem nézi jó szemmel a régebbi novellák újrakiadását, mégis a kötet értékeit akarja bemutatni. A kötet első nagy erénye a narrációs technika, időnként megjelennek olyan klisés gondolatok, melyről nem lehet eldönteni, hogy az író, vagy a szereplők használják valójában. A technika pont önmagát akarja elrejteni, ami nem megszokott módszer. Pontosan ezzel váltja ki az ítélezéstől való elidegenedést a szöveg, ezáltal válik teljesen objektív jellegűvé az író a narrátor szempontjából. Bár Háy írói magatartása is hasonló (vagy hasonló akar lenni) Darvasi szerint az író (interjúk alapján) nem teljesen önazonos, amikor kívülállónak, erkölcsi vagy irodalmi mércék felettinek nevezi ki magát.

Darvasi említést tesz arról, hogy a kötetben szereplő történelmi (kádárizmus és második világháború) eseményekhez kapcsolódó novellák tragikumuk eltér. Míg a háborút követő novellák drámai hangvétele mögött valódi feszültség és tragikum érezhető, a kádárizmusban a történetek sematikussá, kiszámíthatóvá válnak.¹²⁵ „A huszadik század történelmi eseményei hatásának ábrázolása éppúgy helyet kap a kötetben, mint a huszonegyedik társadalmi vagy morális problémái. Összegzésképpen elmondható, még ha a kritika véleménye nem is egyezik ezen írásával, hogy talán nem teljesen alap nélkül éreztem úgy a kötet elolvasása után, hogy valami korszerűt tartottam a kezemben: „most lépést tartok, végre, mint a textilipar is, a korral”, még ha az egyes elemekkel természetes módon már találkozhattam is a modern és a mai magyar irodalomban.”¹²⁶ - írja Darvasi összesítésképpen.

Bajusz Dóra *Elbeszélő és elbeszélés Háy János prózájában* c. tanulmányában ír néhány gondolatot Háy novelláskötetének befogadásáról. A kritika a kötetet megosztó módon fogadta a szerkesztési szempontok miatt: néhányan jó dolognak tartják a két nagyobb fejezet novelláinak újrakiadását, többen pedig elítélik ezt a koncepciót. Bajusz szerint Háy munkásságában a novellákkal foglalkozik a kritika a legkevésbé és inkább a már amúgy is körbejárt szempontokat vizsgálgatják ezekben is (műfaji besorolás, nyelvhasználat, alulstilizáltság, narráció stb.) Bajusz is e szempontok szerint elemzi a novelláskötetet, és teszi azt nagy igényességgel.

¹²⁵ Fazekas Sándor 2007: *Háygyerek*. *Forrás*. 39. évf. 11. sz./2007, 94-97.

¹²⁶ Fazekas Sándor 2007: *Háygyerek*. *Forrás*. 39. évf. 11. sz./2007, 94-97.

Ezmég–azmár – Háy János: *Házasságon innen és túl* c. kritikában Bodor Béla arra a következtetésre jutott, hogy Háy a szövegeiben önmaga ad kulcsot a novellák értelmezéséhez. Példa erre, hogy az író fülszöveg gyanánt egy rövid verset illesztett novellái elé. A vers utolsó két sora így hangzik: „Ez már, az még, és ez még, az már, / de végül mindegyiket megette a halál.”¹²⁷

„Közhely is, tény is: az ember társas lény. Háy János (új) novelláskötete, a Palatinus Kiadónál megjelent *Házasságon innen és túl* ezt a közhelyet, tényt abszolutizálja, s szervezi egyben - zömmel irodalom alatti (vagy még inkább: előtti) nyelvi stiláris eszközökkel - szöveggé, irodalommá.”- írja Tóth László *Miként a dinnyehéj...* c. esszéjében. Sokat elárul Háy novelláskötetéről már az a tény is, hogy esszék jelennek meg róla. Az esszé szerzője hosszan ír Háy nyelvi világáról, szerinte a szereplők is a nyelvvezetben élnek. A lét, az önmeghatározás, a korlátok, a bezártság mind a nyelv alapjaira vezethetők. A *Miként a dinnyehéj...* c. esszé megírására a különleges Háy nyelv teremtett ihletet.

IV.2.2. *Házasságon innen, házasságon túl* c. dráma recepciója

A novelláskötet megjelenése idején még mindenki úgy tudta, hogy Háy szünetelteti drámaírói munkásságát. Az író kijelentette a *Gézagyerek* kötet után, hogy nem kíván több drámát írni, azonban egy interjúban Györe Gabriellával folytatott beszélgetés folyamán elárulta, hogy újabb szerződést írt alá és a Vígszínház felkérésére újabb drámával jelentkezik majd. A drámától való elhatárolódást az író azzal indokolta, hogy a színházi sikerek után máris drámaíróvá titulálták, ezzel háttérbe szorítva más műfajban elért eredményeit. Természetesen ez nem volt Háy kedvére való, mivel a kihívásokat kedvelő író a legkönnyebbnek a dráma írását gondolja, a könnyen jött siker pedig soha sem annyira édes, mint az, amiért küzdeni kell. Az interjúztató kérdéseire válaszolva Háy elárulta, hogy az új dráma a *Házasságon innen és túl* c. novelláskötet első két ciklusa alapján fog íródni. A téma a cím alapján egyértelmű, a cél az, hogy rövid szkeccs jelenetekben mutassák be különböző párok működését. Az író akkoriban még azt nyilatkozta, hogy gőze sincs mit fog valójában írni. Az alábbiakban nyomon követem a már megjelent dráma színházi illetve irodalmi fogadtatását.

¹²⁷ Bodor Béla 2007: *Ezmég–azmár ... Irodalmi Szemle*. 50. évf. 9. sz./2007.

„Ennél rosszabb ne legyen” – sóhajtunk magyarul (románul, oroszul s még néhány kelet-európai nyelven). Az örök változhatatlanság jelszava ez. Minden újnak kerékkötője, a múlt bebetonozója, amely örökre szentesíti, és morális mércévé teszi az egyébként elfogadhatatlan jelent. S amely itt visszhangzik a magyar drámában...a meg kellene nevezni a legszomorúbb magyar drámát – hosszú a lista, nagy a kínálat, sorjáznak a reménytelen-kietlen darabok ... És ott sorakozna mellette a társas kapcsolatok kiábrándult írójának, Háty Jánosnak a házasságdrámája *a Házasságon innen és túl*.¹²⁸ - szól *A mérgező múlt drámája* c. cikkben Tompa Andrea Háty János drámájáról. Valóban kiábrándult hangulat jellemző a mű olvasóira, de az íróról ez nem állítható. A cikk csak példaként használja Háty művét, ezért nem írható a számlájára komolyabb tévedésként.

Mielőtt még rátérnék a drámai művek színre vitt formájáról alkotott véleményekre, először Horváth Csaba már ismertetett *„Igazi hősök voltak, bár nem voltak úgy öltözve, mint a görög tragédiákban, meg a faterjuk se volt király meg herceg”* c. tanulmánya alapján bemutatnám *A Házasságon innen, házasságon túl* c. dráma irodalmi részét. Háty valamikor első drámaírói korszakában még azt mondta, hogy valódi hősökről akar írni és kerülni szándékozik a „polgári vircsaftot”. *A Házasságon innen és túl* óta Háty sem utasítja vissza a „polgári vircsaftot”. Igaz, ez a „polgári vircsaft” már nem a magyar polgári dráma, Molnár Ferenc, Herczeg Ferenc, Szomory Dezső vagy akár Szép Ernő örököse. Ha előképet keresnénk a nyelvi-egzisztenciális lecsupaszítottsághoz, leginkább Füst Milán drámáit, esetleg Molnár Ferenc *Liliomát* kellene említenünk.¹²⁹

Horváth azt írja, hogy ez a dráma egy illúziókat lebontó mű. A szereplők, akikből jóval több van, mint az előző Háty drámákban (szám szerint tizenkettő), épp felfedezik, hogy az egyedinek hitt életük nem is különbözik másokétól. A korlátlan lehetőségek látszata is leépül a drámában, érezhető létük korlátoltsága, nem csak a már jól ismert Háty-féle nyelvi lehetetlenség miatt, de az egyre múló idő és vissza nem fordítható kor csapdája miatt. A szereplők itt is társadalmi szerepeik alapján vannak megnevezve példaként: Férj, Feleség, Barát stb. A nyelv kérdésében Háty újabb kihívás elé állította a dráma színpadra vitelét, mivel a szöveg töredékessége egyfajta zeneiséget idéz és így nincs összhangban az előadó lélegzetvételével.

Háty a „házasságdráma” műfajba sorolta *A Házasságon innen és túl* c. művét. Horváth szerint az istendráma után ezzel az alcímmel Háty megint a misztérium felé

¹²⁸ Tompa Andrea 2008: *A mérgező múlt drámája. Jelenkor.* 51. évf. 6. sz./2008, 149-154.

¹²⁹ Horváth Csaba 2013: „Igazi hősök voltak, bár nem voltak úgy öltözve, mint a görög tragédiákban, meg a faterjuk se volt király meg herceg”. *Kalligram.* 22. évf. 2. sz./ 2013

közelít, mivel a házasságdrámában a szerelem és az idő ütköztetése lehetővé válik. S míg ezeket az ütközéseket a szereplők elszenvedik, a néző/olvasó számára az emberi lét Háy által sűrített struktúrája is kikristályosodik.¹³⁰

A *Házasságon innen, házasságon túl* c. Háy drámát a III. DESZKA Fesztivál alkalmával adták elő. Fehér Anna a fesztivál első napjáról írt bemutató jellegű szövege tartalmazza Háy János drámájának fogadtatását. A *Másik ember* c. írásban olvashatjuk, hogy Marton László, a Vígszínház (akkori) igazgatója kérte fel Háyt, a *Házasságon innen és túl* c. novelláskötetéből írjon egy drámát, méghozzá német jelleggel, ami azt jelenti, hogy hosszas monológokat kell tartalmazzon, az író viszont inkább azzal kísérletezett, hogy hogyan tudna prózai szövegből dialógusokat kialakítani. A művet végül Pinczés István vitte színpadra a Magyar Színházban, mivel a Vígszínház előadása elmaradt, a rendező pedig már jártas volt a Háy drámák ügyében.

Fehér Anna a lehangoló drámát egyenesen a pokolhoz hasonlította: „Összefoglalóan elmondható a drámáról - ahogy az éjszakai összegző beszélgetésen Forgách András fogalmazott -, hogy klausztrófób légkört teremt egy hős, főszereplők nélküli világban. Eközben én a pokolra gondoltam, ami - Jean-Paul Sartre-tól tudjuk rég - a másik ember.”¹³¹ Fehér elmondása szerint a mű a házasságot csak rossznak, vagy halálra ítéltnek festi le és az előző tanulmányhoz hasonlóan ezért az idő múlását okolja. Felvillan azonban remény a reménytelenségben, ennek a megtestesítője a hídon áthaladó öregasszony, aki fiatalosan visszafelé veszi az irányt, miután átment a másik oldalra. Ez egy jelképes cselekedet, amely azt jelzi a középkorúak számára, hogy van kiút. Az előadás komoly hatást gyakorolt a közönségre, Fehér Anna bemutatója is elég kemény hasonlatokat sorakoztat fel.

Tóth Judit Nikoletta „*mint aki már elment, holott itt volt még a teste*” c. írásában reagál a *Házasságon innen, házasságon túl* c. előadásra. A novelláskötet tízedik évfordulója idején a 2008-ban debütált darab százharmincnyolcadik előadását érte el a Pesti Magyar Színház műsorán. A műfajt kapcsolati drámaként határozza meg, a másfélórás darab sikerét pedig a valóság közeli szereplők jellemében és a jelenkori párkapcsolatokról készített látletnek tudja be. A darabbeli kapcsolatokra jellemző a felszínesség, az anyagiasság, valamint, hogy csak a társadalmi elvárások és gazdasági stabilitás tartja össze őket. Az érzelmi kapcsolatok háttérbe szorulnak, ez a fajta

¹³⁰ Horváth Csaba 2013: „Igazi hősök voltak, bár nem voltak úgy öltözve, mint a görög tragédiákban, meg a faterjuk se volt király meg herceg”. *Kalligram*. 22. évf. 2. sz./ 2013

¹³¹ Fehér Anna 2009: *A másik ember*. *Ellenfény*. 14. évf. 4-5. sz./2009.

látzatimádás meghökkenti a nézőközönséget, de ha jobban elgondolkodunk a valóság is így zajlik. A szereplők középkorú, családos emberek, a tizenhárom főszereplőt több élethelyzetten átívelő logikai kapcsolat köti össze.

„A nagyszerű és testközeli színészi munka és játék, a Háy Jánostól megszokott kifinomult, mégis éles humorral megjátszott helyzetek és az intim közelségű szituációk ellenére is a dráma a színpadon csak elkezdődik, de alapvetően a nézői lelkekben játszódik le leginkább... Jól felismeri, meglátja, és mértani pontossággal visszaadja azokat az alapkonfliktusokat és karaktereket, amelyek függetlenül életkorunktól, nemüinktől, de még a párkapcsolati helyzetünktől is a legjobban jellemeznék minket is. Az író szándéka alapvetően nem a párkapcsolati definíciók, elkerülendő buktatók vagy megoldások, hanem a szemléletmódbeli változás felkínálása.”¹³² - írja le véleményét Tóth Judit Nikoletta az írói munkáról. A színházi megvalósításról is jó véleménnyel volt, a mű tematikáját pedig nemhogy elavulónak, de egyre inkább aktuálisnak tekinti.

A házasságon innen, házasságon túl nem merül a felejtés homályába az évek folyamán, sőt a vírushelyzet viszontagságai sem akadályozzák meg, hogy színpadra kerüljön. A Pesti Magyar Színház tizenkét éve töretlenül előadja a darabot és a korlátozásokat leküzdve online stream formájában biztosítják a nézők számára a szórakozást. Horváth Laura *Visszafelé lesz csak igazán nehéz* címen írt kritikát a 2021-es online előadásról. A kritikus szerint a mű sikere töretlen, ezt az állítást bizonyítja a több ezres nézettség, amit a közvetítés elért. Az előadáson és felvétel egyedi stílusa elnyerte a kritikus tetszését.

Az előadás megtartotta a kötet szerkezetét, azaz egy-egy novella külön jelenetet alkot, viszont néhány helyen a praktikusabb megoldások érdekében a színpadi előadás összemosza a novellák szálait. A jelenetek jól elkülönülnek, mégis kapcsolódnak, de néhány helyen nem sikerült túl jól az összehangolás. A felvétel stílusát tekintve újdonságokkal szembesül a néző, a jeleneteket külső szemlélőként élheti át, néha a bokorból figyelve, néha az ablak mögül. A jelenetek között fél perces zenei betétek vannak bevágva, amely segíti a szálakat külön választani; ebben egyedi a Pesti Magyar Színház előadása. A kritikus sorozatszerűséget lát az előadásmódban, mivel nem látható a díszleváltás folyamata.

¹³² Tóth Judit Nikoletta 2016: mint aki már elment, holott itt volt még a teste”. <http://artnews.hu/2016/01/29/mint-aki-mar-elment-holott-itt-volt-meg-a-teste-hazassagon-innen-hazassagon-tul-hay-janos-hazassagon-innen-es-tul-a-pesti-magyar-szinhazban/> 2021.

Végül, de nem utolsó sorban Horváth Laura a színészi munkát dicséri, az idős néni játzó (korábban már szó volt a hídon sétáló néni jelenetéről) Csernus Mariann teljesítményét csodálja, aki már az első előadások óta játszik a darabban. A dráma tragédiáját a mindennapiságában és életszerűségében látja. Következtetésként pedig azt szűri le a darabból, hogy a legfontosabb dolog a szerelem.

IV.2.3. *Házasságon innen és túl* c. mű különböző műfajbeli formáinak és azok befogadásának összehasonlítása

Az előző pontokban olvashattunk a novelláskötet befogadásáról, összefoglalva a kötet érdemeire és buktatóira. A kritika tematika és aktualitás illetve a mindig különleges Háy nyelv szempontjából díjazta, elismerte a kötetet. A novelláskötet szerkesztési kompozíciója, valamint az „újrhasználított” részletek miatt fekete pontokat kapott, nem csak a kötet, de az író hírnév is. Ironikus az egészben, hogy több novella témája a felszínes, anyagi viselkedés miatt tönkremenő kapcsolatok, és az íróba való életében anyagi okokat felröva álltak bele a kritikusok a *Házasságon innen és túl* újrakiadása után. A mű nem aratott nagy sikert az egyszerű olvasók körében sem, általában rossz visszhangja volt a nyomasztó hangulatnak, sokakat megijesztetek a túlzottan realiztikus, mégis sötét történetek. Természetesen nem lehet nem azonosulni ezekkel a novellákkal, de ez az azonosulás nem katarzist, hanem inkább undort vált ki az emberekből önmagukkal szemben. Így összességében a novelláskötet fogadtatása megoszló, nem ez a legkiemelkedőbb Háy kötet a befogadók szerint.

Noha a prózakötet nem aratott nagy sikert, a novellákat alapul vevő drámai adaptáció óriási sikereket ért el és ér el a mai napig. Több drámai mű is íródott a kötet alapján, ebből a *Házasságon innen, házasságon túl* c. dráma lett a leghíresebb. A színpadi megoldások, a színészi játék, a Háy mű aktuális mondanivalója a közönség nagy kedvencévé tette ezt a darabot. Több mint tizenkét éve van színpadon ez a darab és a mai napig játsszák különböző színházakban. A novelláskötetnél buktatóként feltűnt szerkesztési és újrafelhasználási malőrök a drámai műnél már nem játszottak szerepet a befogadásban.

Ha arra fókuszálunk, hogy a műformák megvalósulásai mennyire kelendők napjainkban, akkor a megjelent kritikai összegzésekből következtetve a drámai mű színpadi változata az, ami valójában érdekli a befogadó közönséget. Az igény abból is látszik, hogy a modern technológia eszközeit is felhasználták arra, hogy közvetíteni tudják a darabot. Igaz, hogy a novelláskötetet is többször kellett kiadni népszerűsége miatt, de ezt

a hírnevet nem a kötet érdemeihez kell kötni, inkább a Háy név ezt megelőző sikereihez, illetve a novellák egyéni nimbuszaihoz.

Érdekes észrevétel Horváth Laura kritikustól, hogy a kötet inkább női szemszögből, a darab pedig férfi perspektívából közelít a befogadók felé. Ez persze nem azt jelenti, hogy egyik vagy másik nem nézőpontjának igazát akarja erősíteni a műfaj, csupán az adott nem aspektusából több helyzetet tudunk figyelemmel kíséreni. Ettől függetlenül a szereplők tulajdonságai és megítélésük változatlan marad.

A novelláskötetből ugyan született egy másik színházi előadás is, az már nem aratott az előzőhöz hasonló kimagasló sikert. A *Halott ember* c. novella alapján készült el a *Házasságon túl* c. monodráma. Ebben a darabban már nem keveredik több novella. Az előadás sikeres lett kisebb körökben, negatív kritikával nem nagyon lehet találkozni a *Házasságon túl* kapcsán. Háyt itt már nem éri olyan komoly dicsfény, az egyszemélyes darab sokkal komolyabb hangvételű, de írói szempontból kevesebb munkát igénylő dráma. A szöveg nehézkesre sikerült, ha a rendezői és színészi szempontokat vesszük figyelembe és többen írták a darabról, hogy nehezen tartja fent a figyelmet a csodás színészi munka ellenére.

ÖSSZEFOGLALÁS

Munkám során Háy János műveinek recepciótörténetével foglalkoztam. Háyra jellemző a művészi sokoldalúság, ez leginkább az irodalmi tevékenységeinek sokszínűségében mutatkozik meg. Háy foglalkozik prózáírással és lírával, drámai alkotásai pedig nem csak az irodalom világában, de a színházi életben is jelentős szerepet játszanak. Ahhoz, hogy Háy János recepciótörténetét be tudjam mutatni, minden műnemből választottam egy, vagy több kiemelkedő képviselőt és azok befogadástörténete alapján próbáltam teljes képet kialakítani a művész életművéről.

Háy János prózai munkásságának recepciótörténetét a *Dzsigerdilen. A szív gyönyörűsége* c. mű befogadása alapján mutattam be. A műről született kritikákat és tanulmányokat kronologikus sorrendben dolgoztam fel. Az írások alapján kirajzolódott az a kép, hogy a mű azért lett sikeres, mert keletkezése idején rendkívül nagy igény volt a regényekre. Az idő folyamát több vita tárgya is volt a *Dzsigerdilen* műfaji, értelmezési, és intertextuális kérdései miatt. A művet rengeteg kritika illette, leginkább pozitív kontextusban.

A költő Háy János is egy nagyon gyakori téma az irodalom világában. A lírai munkásságának recepciótörténetének bemutatására a *Kotródom el* és a *Meleg kilincs* c. versesköteteket választottam. A két kötet nagyon különböző, mégis jelentősen sikeresek. A *Meleg kilincs* összefoglaló jellegű kötet, a *Kotródom el* pedig egy önálló, a költői fásultságot középpontba állító versgyűjtemény. A Háy lírák legnagyobb jellemzője a létkérdések boncolgatása, az elidegenült hangnem és a különleges nyelvi megoldások.

Drámai munkásságának befogadását a *Gézagyerek* és a *Házasságon innen és túl* c. drámák alapján végeztem. A két mű különböző drámaírói korszakban születtek. Háy drámáit novellák alapján írja, így a novelláskötetek befogadástörténetét is ismerttettem. Háy drámái nemzetközi sikereket értek el, sok olvasó és színházlátogató kedvence lett.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- A Magyartanárok Egyesületének elnöke nyíltan kritizálta Háy János Kik vagytok ti? című kötetét 2019: <https://magyarnarancs.hu/sorkoz/a-magyartanarok-egyesuletenek-elnoke-nyiltan-kritizalta-hay-janos-kik-vagytok-ti-cimu-kotetet-121602> 2021.04.01.
- Alexa Károly 1998: „Mesedolgoz” — „szerelemtörténet”. *Kortárs*. 42. évf. 5. sz./1998.
- Ayhan Gökhan 2013: Jó országunk lesz, ha mindenkinek jobb lesz. <https://www.kulter.hu/2013/11/jo-oroszagunk-lesz-ha-mindenkinek-jobb-lesz/> 2021.04.01.
- Ayhan Gökhan 2017: Versben utazunk. <https://nullahategy.hu/versben-utazunk-hay-janos-az-oregto-fele-cimu-verseskoteterol/> 2021.03.21.
- Bedecs László 2009: Csak teremt és terem. *Jelenkor*. 52. évf.10. sz./2009, 1089.
- Bence Erika 2006: Történetek „agyatlan” nőkről és férfiokról. *Híd*. 2. évf. 3. sz./2006, 99-106.
- Benyovszky Krisztián 2002: *Alig – bár... Bárka*. 10. évf. 4. sz./ 2002, 104-108.
- Bodor Béla 2002: Mára már nem terem tovább. *Élet és Irodalom*. 46. évf. 18. sz. /2002
- Bodor Béla 2007: Ezmég–azmár ... *Irodalmi Szemle*. 50. évf. 9. sz./2007.
- Bombitz Attila 2005: Akit ismerünk, akit sohasem láttunk. Magyar prózaszeminárium. Pozsony: Kalligram Kiadó. 58
- Darabos Enikő 2006: Útikalauz halandóknak. *Magyar Narancs*. 18. évf. 12. sz./2006
- Darvasi Ferenc 2010: Határjárás. In. Erős Kinga szerk.: Kritikai füzetek 3. Kortárs Kiadó, Budapest. 53-59.
- Dobás Kata 2008: „Ne izguljatok, a beszéd menedék” <http://www.barkaonline.hu/tarca/1014-kritika-hay-janos-koeteterl> 2021. 03.15.
- Dobos István 1997: Az elbeszélés elméleti kérdései. In. Juhász Béla szerk.: *Prózai művek elemzése és a verstan tanítása a középiskolában*. Debrecen: Magyar Irodalom- és Kultúratudományi Intézet.
- Elek Tibor 2007: Árnyékban és Fényben. Darabokra szaggatott magyar irodalom. Pozsony: Kalligram Kiadó.
- Falvai Mátyás 2006: Házasságon innen és túl. *Szépirodalmi Figyelő*. 5. évf. 5. sz./2006, 110-112.
- Faragó Kornélia 2002: Közelség és különállás. *Forrás*. 36. évf. 6. sz./2002
- Fazekas Sándor 2007: Hágyerek. *Forrás*. 39. évf. 11. sz./2007, 94-97.
- Fehér Anna 2009: A másik ember. *Ellenfény*. 14. évf. 4-5. sz./2009.

- Gabnai Katalin 2019: Asztalnál, munkaruhában.
<https://revizoronline.com/hu/cikk/7999/hay-janos-kik-vagytok-ti-kotelezo-magyar-irodalom/> 2021.04.01.
- Garaczi László 2007: A legyőzöttek kíváncsisága. *Színház*. 40. évf. 6. sz./ 2007, 38-42.
- Gere Zsolt 2008: Lényegével mondaná ki önmagát.
<https://revizoronline.com/hu/cikk/612/hay-janos-meleg-kilincs/> 2021.02.17.
- Györfffy Miklós 2004: Magyar elbeszélő szövegek. Pozsony: *Kalligram* Kiadó. 254.
- Hajdu Péter: Irodalom, történet, titok, idegenség. "A magyarok tudják, melyik a jó irány".
 Budapest: Balassi Kiadó. 245.
- Hanthy Kinga 2019: Le a talapzatról. <https://magyarnemzet.hu/lugas-rovat/le-a-talapzatról-7109963/> 2021.03.15.
- Háy János 1996: *Dzsigerdilen*. Budapest: Pesti Szalon.
- Háy János 2002: *Kotródom el*. Új Palatinus Könyvesház Kft.
- Háy János 2004: *A Gézagyerek*. Budapest: Palatinus Kiadó.
- Háy János 2006: A nyelv diktátuma. *Színház*. 39. évf. 7. sz./ 2006, 24-25.
- Háy János 2008: *Meleg kilincs*. Új Palatinus Könyvesház Kft.
- Háy János 2019: *Házasságon innen és túl*. Budaörs: Európa Könyvkiadó Kft.
- Háy János, Keresztury Tibor 2001: A diskurzus a mű és a világ között van. *Magyar Lettre International*. Tél. 43. sz./ 2001.
- Háy János: *A Gézagyerek*. Debreceni Csokonai Színház előadása.
<https://docplayer.hu/6888692-Hay-janos-a-gezagyerek-debreceni-csokonai-szinhaz-eloadasa.html> 2021.02.25.
- Herczeg Ákos: *Szomorúmanókon innen és túl*.
<https://core.ac.uk/download/pdf/161006052.pdf> 2021.01.22.
- Horváth Csaba 2001: Az ártatlanság és a tapasztalás dalai.
https://epa.oszk.hu/00300/00381/00159/EPA00381_kortars_2011_05_2859.htm#content 2021.01.22.
- Horváth Csaba 2012: Van-e élet a posztmodern után? *Alföld*. 63. évf. 5. sz./ 2012.
- Horváth Csaba 2013: „Igazi hősök voltak, bár nem voltak úgy öltözve, mint a görög tragédiákban, meg a faterjük se volt király meg herceg”. *Kalligram*. 22. évf. 2. sz./ 2013
- Horváth Péter: Háy János: *Dzsigerdilen*.
<https://www.mmalexikon.hu/kategoria/irodalom/dzsigerdilen-2> 2020.02.16.
<http://hunlit.hu/hayjanos>

https://mezeinezo.blog.hu/2017/11/12/pinceszinhaz_en_is_itt_vagyok_te_is_itt_vagy_a_po_har_is_itt_van_hay_janos_rozsaszin_arnyalatban_a_ge 2021.03.15.

Karuczka Zoltán 2006: Gézagyerekek. *Jelenkor*. 49. évf. 6. sz. /2006, 645-650.

Kemény István 2002: A fáradtság pontossága. *Élet és Irodalom*. 46. évf. 18. sz. /2002.

Koltai Tamás 2010: Miért gyáva a magyar színház. Pozsony: Kalligram Kiadó.

Kulcsár Szabó Ernő 1987: Elvek és utak. Budapest: Magvető Kiadó.

Kulcsár-Szabó Zoltán 1997: A szív, az olvasás és a gyönyörűség (Háy János: Dzsigerdilen) *Jelenkor*. 40. évf. 2. sz./1997, 209-216.

Kulcsár-Szabó Zoltán 2001: Beszélő bábuk. *Jelenkor*. 44. évf. 1. sz./2001, 95-96.

Margócsy István 2002: Felnőtt gyermekdalok. <https://litera.hu/magazin/kritika/felnott-gyermekdalok.html> 2021.04.20.

Németh Zoltán 2012: A posztmodern magyar irodalom hármassztratégiája. Pozsony: Kalligram Kiadó. 20

P. Müller Péter 2014: A magyar dráma az ezredfordulón. Budapest: L'Harmattan Kiadó. 107.

Rácz I. Péter 2000: A boldogtalanság könyve. http://magyar-irodalom.elte.hu/prae/pr/200001/301_raczipeter.html 2021.01.15.

Radnóti Zsuzsa 2005: Az ösbemutató felelőssége. *Kritika*. 34. évf. 3. sz./2005, 14-17.

Sebestyén Rita 2003: A Gézagyerekek darabja és az előadásának recepciója. *Ellenfény*. 8. évf. 7. sz./ 2003.

Stuber Andrea 2017: Tászájában eleség. <https://revizoronline.com/hu/cikk/6587/hay-janos-a-gezagyerekek-pinceszinhaz/> 2021.

Szabados Ági, Háy János 2021: Niok könyvklub extra. https://www.youtube.com/watch?v=p9In8qPb7_g&ab_channel=Szabados%C3%81gi 2021.04.20.

Szilágyi Márton 1996: Tűnt boldogságunk szépsége. *Alföld*. 47. évf. 11. sz. /1996.

Szilágyi Márton 2000: Kristálypalota (Háy János: Xanadu. Föld, víz levegő) *Bárka* 2sz./ 2000, 118.

Szűcs Mónika 2001: Kutyák, istenek, emberek. *Színház*. 34. évf. 12. sz./ 2001, 5-6.

Thomka Beáta 1980: Narráció és reflexió. Újvidék: Fórum Könyvkiadó.

Tompa Andrea 2008: A mérgező múlt drámája. *Jelenkor*. 51. évf. 6. sz./2008, 149-154

Tóth Judit Nikoletta 2016: mint aki már elment, holott itt volt még a teste". <http://artnews.hu/2016/01/29/mint-aki-mar-elment-holott-itt-volt-meg-a-teste->

[hazassagon-innen-hazassagon-tul-hay-janos-hazassagon-innen-es-tul-a-pesti-magyar-szinhazban/](#) 2021.03.15.

Tózsér Árpád 2009: Csatavirág. (Lét-dalok). Pozsony: *Kalligram Kiadó*. 92

Tózsér Árpád 2015: Einstein a teremtést olvassa. Pozsony: *Kalligram Kiadó*. 101

Valuska László 2004: Háy János. *Szépirodalmi Figyelő*. 3. évf. 5. sz./2004. 111-116.

Zalán Tibor 1986: Háy János és Kurdi Fehér János versei elé. *Tiszatáj*. 40. évf. 1. sz./1986, 43-44.

РЕЗЮМЕ

У своїй роботі дослідила специфіку сприйняття творів Яноша Хая. Характерним для Хая є мистецька багатогранність, яка найбільше проявляється у його барвистому літературному творчості. Митець пише прозу та ліричні твори, а його драматичні твори відіграють важливу роль не тільки в світі літератури, а й в театральному мистецтві. Щоб краще показати сприйняття творів Яноша Хая, обрала по одному прикладу із кожного літературного твору, на цих прикладах постаралася показати життєвий і творчий шлях митця.

Для сприйняття прозових творів Яноша Хая обрала твір Джігерділен. Намагалася показати це на прикладі заснованої рецепції твору „A szív gyönyörűségé”. Наукові праці та літературну критику опрацювала у хронологічній послідовності. Дослідивши літературні статті дійшла висновку, що твір став успішним тому, що в той час була велика потреба в романах. Протягом тривалого часу ввелися суперечки про належність до літературного роду твору Джігерділен. Відгуки критиків про твір були здебільшого позитивні.

Янош Хай посідає в літературі важливе місце і як поет. Сприйняття ліричної творчості показала на прикладі двох збірок поезій «Kotródom el» та „Meleg kilincs”. Збірки дуже різні, але все ж таки мають великий успіх. Збірка «Meleg kilincs» носить анталогічний характер. У збірці «Kotródom el» поезії присвячені митецькій байдужості вигоранню. Для лірики Хая характерні питання про сенс людського буття, людське відчуження та особливі мовні явища.

Сприйняття драматургії Яноша Хая показала на прикладі драм «Gézagyerek» та „Házasságon innen és túl”. Літературні твори були написані у різні періоди творчості митця. Хай пише свої драми на прикладі новел, таким чином мала змогу дослідити і сприйняття новел. Драматичні твори автора користувалися великою популярністю, стали улюбленими творами читачів та театральними глядачами.

Ім'я користувача:
Моца Андрій Андрійович

ID перевірки:
1007642004

Дата перевірки:
30.04.2021 23:18:09 EEST

Тип перевірки:
Doc vs Internet

Дата звіту:
01.05.2021 06:29:14 EEST

ID користувача:
100006701

Назва документа: Huszti Alexandra_Magyar szak_Magiszteri munka_2021

Кількість сторінок: 68 Кількість слів: 23525 Кількість символів: 172342 Розмір файлу: 1.92 MB ID файлу: 1007752615

14.5% Схожість

Найбільша схожість: 3.28% з Інтернет-джерелом (<http://www.jelenkor.net/userfiles/archivum/1997-2.pdf>)

14.5% Джерела з Інтернету

110

Сторінка 70

Пошук збігів з Бібліотекою не проводився

1.27% Цитат

Цитати

14

Сторінка 71

Не знайдено жодних посилань

0% Вилучень

Немає вилучених джерел

Модифікації

Виявлено модифікації тексту. Детальна інформація доступна в онлайн-звіті.

Замінені символи

4